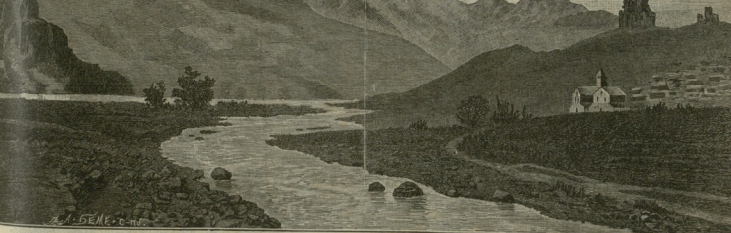

კ ვ ა ლ ი

სალიტერატურო და სამეცნიერო ნახატებიანი გაზეთი. გამოდის ყოველ კვირა დღეს.

№ 35.

აპრილის 21, 1894 წ.

№ 35.

შინაარსი: საგერველო განუჭრეტელოა. გ. წერეთლისა.—საყურადღებო ამბები.—მარიობა, ან მიძინების დღესასწაული ღვთისმშობლისა.—ჩემი თვე-გადასავალი აკაცისა.—აზრი პროფ. ჰომედილისა ქართული ენის შესახებ ხანანაშვილისა.—ახალი სენი იურეთ-გურია-სამეგრელოში.—სვანლების თვე-გადასავალი.—კრიტიკა: მოამბის პუბლიცისტიკა პ. პეტრიძისა.—გიორგაძის ჩემორთული სილოგანისა.

საკვირველი განუჭრეტელოა.

მ დღეებში გამოცხადდა სინოდის განკარგულებისამებრ შედგენილი ქუთაისის სემინარიის პროგრამა. როგორც ჩანს, ქუთაისის სემენარია სამოსწავლო პროგრამით იგივე იქნება, რაც ტფილისის სემენარია. მხოლოდ ლათინურის ენის მაგივრად ბერძნულს ენას ასწავლიან. ეტყობა, ქუთაისის საღვდლოება არ არის კმაყოფილი ასეთი ცელილები და აპირობს შუამდგომლობას, რომ ქუთაისის სემენარიაში ლათინური ენის სწავლება არ მოსკან, რადგან უიმისოთ გაჭირებულნი იქნებაო სემენარიის კურს-დამთავრებულების აკადემიაში, ან უნივერსიტეტში მიღება და უმაღლესი სწავლის გათავებაო.

ლათინურის უარყოფა იმერეთის საღვდლოებას ეკალსავით გულზე დასობია და პროგრამაში რომ საქართველოს მცირე საეკლესიო ისტორიის სწავლებაც აღარ არის, ეს კი არაფრად მიუჩნევია. ჩენის აზრით უმთავრესი ნაკლულევაწება ქუთაისის და ტფილისის სემენარიისა, აი, აქ არის დამარხული, რომ არც ქართული ტიპიკონის სწავლებას, არც

ქართულ საეკლესიო ისტორიას, ქართულ ღვთისმეტყველებას და ოთხთავთა თარგმანების ფილოსოფიურად შესწავლას არ მიდევნ. ეს არის უმთავრესი მიზეზი, რომ სემენარიაში კურსდამთავრებული მღვდლები ქართულ მრევლს და ერს შესაფერ მოძღვრებას ვერ უწევენ; ქართულ ენაზე მათი განუეთარებლობით ერში და მრევლში ჭეშმარიტი ქრისტიანობა ეცმა, ქრისტეს სარწმუნოება მხოლოდ გარეგნობით იტაცებს ხალხის თვალს, ხოლო მის გულს კი არ ეკარება. მღვდელს, სოფლის მოძღვარს, არა აქვს ქართულ ენაზე ისეთი სასულიერო განათლება მინიჭებული, რომ ძლიერი, გრძნობიერი სიტყვით გული გაულოს ქართველ ქრისტიანს და შიგ ჩაუნერგოს ჭეშმარიტი სარწმუნოება.

კიდევ ეს არის მიზეზი, რომ ქართველი ერი უფრო-და-უფრო უბრუნდება ძველ კერპთაყენისმცემლობის წესს; თუთხმეტი საუკუნით განდევნილი კერპთაყენისმცემლობა ისევ ბრუნდება ქრისტეს სარწმუნოების ქერქში გახვეული.

დღეს ქართველი, განსაკუთრებით ქალაქებში, თავის ენაზე ვერც წირვა-ლოცვას, ვერც მოძღვრებას და ვერც ქადაგებას ვეღარ ისმენს. ის მიდის გონება-დაზნულო ეკლესიაში, ხედავს იქ გარეგან ბრწყინ-

ეკლესიას ლეგლეთ-მსახურებისას, ესმის უცხო საგალობლები, რომელნიც მას ლიღინათ და ტკბილ სიმღერად მიაჩნია, არა თუ გრძნობით საესე ძველებურ ძღვისპირათ!

ჩვენი საქართველოს საღვთოებება რომ ცოტაოდნით შორს გამჭვრეტელი იყოს და დღეს მკაფიოდ ჰქონდეს დახანული, რაც მას ხელო მოვლის, უეჭველად ასე შეუგნებლად არ მოიქცევა. ის კი არა, იგი ეცდება, რომ ტფილისისა და ქუთაისის სემინარიებში ლათინურ-ბერძნული ენების მაგიერად ქართული ლეთის-მეტყველება ასწავლებიონ და ეცადონ უწმიდესის სინოდის წინაშე, რომ ქართველი სემინარიელები, აი, ამ პროგრამით განსწავლულნი მიიღონ ხოლმე აკადემიაში და უნივერსიტეტშიაც. მაართლაც, რისი მაქნისაა დღეს ქართველი სასულიერო პირისათვის ან ბერძნული, ან ლათინური? არც აკადემიაში, არც უნივერსიტეტში, გარდა მედიცინისა და ისტორიკო-ფილოლოგიურ ფაკულტეტისა ლათინურ-ბერძნული ენები გამოასდგენი არ არიან. ხოლო ვისაც ჰსურს ზემოხსენებულ ფაკულტეტებზე სწავლა, იმათ დამთავრან კლასიკური ღმწაზიები და ის იქნება.

ჩვენ დღეს საქართველოში გვეჭირება მხოლოდ ქართულ ლეთისმეტყველებაზე და ფილოსოფიაზე განბრძნობილი მოძღვარი ჩვენის ძველის ქრისტიანობისა და საღვთო მწიგნობრობის ასადგენათ. თუ ამისთვის არ იღვაწა ჩვენმა საღვთოებებამ, თუ ეს მიმართულება მიყრუვდა და წმინდა სინოდი დარწმუნ-

ნდა, რომ რუსეთის სემინარიებისა და აკადემიის პროგრამით კურს-დამთავრებული მოძღვარიც იმგვართვე გაუწევს სამსახურს ქართველს მრევლსა და ერს, როგორც ჩვენებური, მაშინ ჩვენებური მოძღვარი რაღა საქმით იქნება? ერთს ჩვენებურს მოძღვარე ათი და ოცი შუაგულ რუსეთიდან იქნება მთხოველი აქეთვე გამოაწვევისათვის და კიდევ გამოაწვევდებიან. თუ მართლა მართა ფორმალურად წესების ასრულებაზე მიდგა საქმე, მაშინ სულ ერთი იქნება, რა ენაზედაც გინდა, იმ ენაზე ასრულე. აი, აქ იხსნება კვანძი არა-სასურველი მომავლისა. თუ მართლა საქართველოს ერის ქრისტიანობისათვის საკმაო იქნა უცხო-ენაზე ლეგლეთობა იქნებდნის ასრულება, მაშინ რაღა საქმით იქნებთან ქართველი მოძღვარი და მგალობელი. ამ შემთხვევაში ყოველთვის უცხოას დარჩება უზიარებლობა და შინაურები კერას გარეშე დარჩებიან.

აი, როგორი მხრით უნდა იყოს ჩვენი საღვთოებება საქმეში ჩახედული, თუ იმას არ უნდა, რომ ანდრია მოციქულისა და წმინდა ნინოს მიერ რწმუნებული სამწყსო ხელიდან გამოეცალათ. „სადაც არს საუნჯე თქვენი, მუნცა იყოს გული თქვენი, ნუ გეშინი მცირესა მავას სამწყსოსა, რამეთუ სათნო იყო... განყიდნით მონაგვნი თქვენი და მიცით ქველის საქმე და ჰყავთ თავისა თქვენისა საფსე, რომელი არა დაძვლდეს... ნეტარ იყენეს იგი მონანი, რომელთა მოვიდეს უფალი მათი და პოენეს ივინი მღვიძარანი“...

გ. წერეთელი

საყურადღებო ამბები

მ დღებში გადასცალა საუკეთესო ერის მოღვაწე—იენე ხატისანი. ჩვენი აზრით მეორე ამისთანა მომქმედი და ერის გამაძლიერებელი კაცი საქმით არ ჰყოლიათ ამ საუკუნეში. ეს იყო უმაღლესს სამეურნეო სასწავლებელში კურსდასრულებული, ჩინებულათ ჰქონდა შესწავლული საზღვარ-გარეთის მეფერობა და ეკონომიური კითხვები, ძალიან კარგათ იცნობდა ტფილისის, ერევნის და განჯის გუბერნიის სამეურნეო და სამრეწველო მდგომარეობას. ის არ იყო ზოგიერთ სომხების მოღვაწეებსავეთ მყვირალა, ანუ მოლა-მასრაღინასავეთ მეფილოსოფოსე და მეოხუნჯე. იმას უყვარდა თავ-დავიწყებამდის თავის სომხის ერე, ესმოდა კარგათ ახლანდელი გარე-

მობა რაში მდგომარეობდა და აგორეებულ ზღვაში ხელოვანად ატარებდა თავის საკუთარ ნაეს; დიდი გონიერება უმაჩიებდა, რომ არც ნაეი დედულა და თავისი ერისთვისაც გზის მანათობელ და ჩვენებელ ლამაზად ყოფილიყო. მას აქეთ, რაც ის შეიქნა სახელმწიფო ქონებათა გამგებელი ტფილისის გუბერნიაში, ის ქადაგებდა და თან საქმითაც ასრულებდა ამ აზრს: სახელმწიფო სიმდიდრე აშენებულსა და კეთილმდგომარეობაში შესულ მცხოვრებლებზე უნდა იყოსო დაფუნდებული და არა ადგილმამულის ჩამორთმევით იმის გაღატაკებაზეო. ამისგამო ის ცდილობდა, რაც კი სახელმწიფო თავისუფალი ადგილი იყო, იმაზე დეგანებინა ხალხი და სახელმწიფოთ დავის ატეხას აგრე რიგად არ ეწყობოდა. ახლა უნდა ეკითხოთ, ვის ასახლებდა? იგი ასახლებდა თავის გვარის ერს—ლარისსა და ოსმალეთიდან გადმოსახლებულებს. ამ სახით მისი მეოხებით მთუ

ლო უახაზ-ბორჩალო, ლორის საპრისტავო და, ასე გასინჯე, ახალქალაქის მახრაც სომხებით აიგნო. პატრი და დიდება ამისთანა თავის სამშობლოს მოღვაწეს. მისი მოქმედება ჩვენთვის სამაგალითო უნდა ყოფილიყო. განა ჩვენ კი არა გვყავს მისთანა ადგილზე მოსასახურე?—როგორ არა. გვეყვ. მაგრამ... მეგრამ მხოლოდ სამუხარად და საეპოლოდ...

იე. ხატისანის მოქმედებასა და ჩვენი თანამემამულის მოქმედებას შუა დიდს განსხვავებას დინახავთ. ღმერთმა ქნას, რომ აწ მიინც მოვლენოდეს ჩვენი ერს ისეთი მამულისათვის თვ-დადებულნი მშრომელი, როგორც იყო იე. ხატისანცი თავისიანებისათვის.

* *

ოზურგეთისთანა გამოფხიზლებული და წერაკითხვის მოყვარული მახრა ჩვენ საქართველოს კუთხეში ძვირათ მოიძებნება. ქალაქ ოზურგეთს, როგორც მოგვხსენებთ, დროს გასატარებელი ბუღეაჩი აქეს. აქ ყოველ საღამოს იკრიბებიან მოსამახურე პირები და ბანქოსა და ნარდის თამაშში ატარებენ დროს. ზოგიერთ უფრო ზნეობითად ამაღლებულს და გონება-განვითარებულს მოსეირნებებს არ მოწონდათ ასეთი დროს გატარება, რომლის საშუალებითაც მეზობელი მეზობელს და მეგობარს ფულებს უგებდა, აღარბიებდა და განიზრახვს სასარგებლო წიგნების კითხვის შეგოდება. ამ კითხვამ თითქოს ისე გაართო საზოგადოება, რომ ზოგიერთი კარტიოტნიკი და მენარდებეი ცეღარ შოულობდენ თავის საღუებო-ბუფოს. ამის გამო ამ ვებატონებმა თურმე მიმართეს, სადაც ვერ არს, და ისეთი ცუდი თვლით მოაჩვენეს სასარგებლო კითხვა წიგნებისა, რომ წარმოიდგინეთ, რაღაც მანქანებით აწ წიგნების კითხვა მოისპო და ისე უწინდლოთ კარტსა და ნარდის თამაშს შეეცქვიან. აი, რა ზომამდე მიადწიეს ბნელის მოყვარულმა მებანქოებმა და მონარდ-მონარდებმა.

* *

ქუთაისის საზოგადოებაში დაიწყება მოსწულეების მისაღებათ ეგზემენები (25) ოქტომბრის აგვისტოს, პირველ განყოფილებაში შეიღარება წლის მარტივლებს უგზემენოთ იღებენ, სწავლა კი პირველ კურსითიდან დაიწყება.

სამსწავლეებო სკოლაში ტფილისის ოცდაექვს (26) აგვისტოს დაიწყება მისაღები ეგზემენები. ტფილისის რეალურ სასწავლებელში განმეორებითი ეგზემენები იქნება: 22, 23, 24, 25, 26, და 27 აგვისტოს. სწავლა კი აგვისტოს დაიწყება.

ტფილისის საიკლ კლასიკურ გემნაქაში განმეორებითი ეგზემენები დანიშნულია 25, 26 და 27 აგვისტოს, ხოლო მისაღები ეგზემენები იქნება 23 და 27 აგვისტოს.

ტფილისის მეორე გემნაქაში დანიშნულია მისაღები ეგზემენები 22 აგვისტოს. ახალს მოწაფეებს მხოლოდ პირველს მოსამზადებელს კლასში მიიღებენ, პირველ დინამიკაშიაც ასეთი განაკარგულდება.

მესამე კლასიკურ გემნაქაში მისაღები ეგზემენები დანიშნულია 24 აგვისტოს, ხოლო განმეორებითი — 26, 27 და 31 აგვისტოს. ეგზემენებს დაიწყებენ დილის შვიდი საათიდან.

* *

სამეურნო საქმეთა სამინისტრომ გამოაცხადა, რომ შეადგინონ სამეურნო და სახელოსნო ხელსამძღვანელოები ახალის სამინისტრო სკოლებისათვის, რადგან რუსულ ენაზე ასეთი ხელსამძღვანელოები არ არის.

ჩინებული შემთხვევა ეძლევათ ჩვენს ქართველ აგრონომებს და ტენიკებს, რომ გაისარჯონ და გაუწიონ ჩვენს ქართველს ერს საშვილი-შვილო ღვაწლი. იმათი მოვალეობაა სამშობლოს წინაშე, არ ჩამორჩენ უკან რუსეთის აგრონომებს და ტენიკებს და შეადგინონ ქართულ ენაზე იმ გვარიე ხელსამძღვანელოები, რომ ჩვენს ახალ დაარსებულს სამეურნო და სახელოსნო სკოლებში არ ვადაქვეითონ ქართულ ენაზე სწავლებას.

კაცების სამოსწავლო მოაგრობას აქამდის სულ ის მიზენი მოჰყავს, რომ ქართულ ენაზე ხელსამძღვანელოები არა ვაქეთო. რაჯო ჩვენს ენაზე შეადგინენ ჩვენი ტენიკები და აგრონომები ხელსამძღვანელოებს, მაშინ რაღა უფარი ეთქმისთ, რომ ქართულ ენაზე არ მიტენ ნება სწავლებისა ჩვენს ახლად დაარსებულს სპეციალურს სკოლებში.

* *

წელს საზოგადოდ გავლავა საქართველოს ყოველ კუთხეებში. სიმიდები ყოველდღე დაქანა, ვაყი-თელა. მხოლოდ ალაღ-ავაღო პუროს მოსავალი კარგი იყო, რადგან სანამ გავლავა უსწრებდა, ის კიდევ დაწიფდა და შემოვიდა.

* *

ს. მეფეროს-ხენში ამ ზაფხულის განმავლობაში იქაური სახიობის მოყვარეთაგან საქველ-მოქმედო მიზნით ორი წარმოდგენა გაიმართა. პირველი წარმოდგენიდან ხარჯს გარდა 53 მან. დარჩა; მეორისაგან 48 მან. და 75 კაპ. ეს ფული დანიშნულეებისამებრ ვადეუცა. სახიობის მოყვარენი დიდათ კმაყოფილნი და მადლობელნი არიან საზოგადოების თანაგონი ბით. განსაკუთრებით და უფულოთადესს მადლობს უძღენიან ბნ ექმის წ. ა. ტარსაიძეს, რომელიც შემთხვევით ორსავე წარმოდგენას დაეწერა და რომელმაც ბილეთების ფასს გარდა, 17 მან. ფულად შეწირა. სულითა და გულით ვისურვებთ, რომ ბნ ტარსაიძის ამგვარი პატიოსანი მავალითისთვის სხვებსაც მიეძმოდ.

მარიობა, ან მიძინების დღესასწაული ღვთის მშობლისა

ელს სიონის ტაძარში ღიღი ხალხი მიაწყდა. ღამის მთველები იმდენი იყვნენ, რომ გლავანში ვერ ვტვრადენ. თვით ტაძარში პოლიციელთა რაზმი იყო გარშემორტყმული და სასტიკით იცავდა წესიერებას. მრავალი იყო ქართველი მლოცველი ქალი და კაცი. სომხობაც არ აკლდა, ის სომხობა, რომელიც მამა-პაპით საქართველოში ცხოვრებს და საქართველოს წმინდა დღესასწაულმებზედაც დადის. მიძინება ღვთის მშობლისა, ერთი საერო დღესასწაულთაგანია საქართველოში და სიონი ამ დღეს უწინდელ დროში ყოველთვის გაბრწყინებული იყო საღვთისწაულთა წირვა-ლოცვითა და მწუხრითა, რომელზედაც საუკეთესო ქართლ-კახეთის მგალობლები ჰქუქდნენ და ჰქუხდნენ რვა ხმის გალობას

ხმა პირველი:

„შობასა ქალწულსა დაიხარსუ და მიცვალებასა საიყვლი არ დაუტყუა ღვთის-მშობელსა, მისკედ ცხოვრებად დაჲა ება ცხოვრებისა და აქ შეოსებათა შენათა ისინი სიკვდილისაგან სულთა ჩვენთა“.

ხმა მეორე:

„შეოსებითა შენათა სამარადისოდ შედარებულნი და შექვენათა შინა უცვალებული სსიება, ღვთის-მშობელსა, სამარებს და სიკვდილს ვერ დაგებრკალეს, არამედ ვითარცა დაჲა ება ცხოვრებისა ცხოვრებად მიცვალდა, რომელმან დაამეციდრა საშობარადისა ქალწულისა“.

ხმა მესამე:

„ქალწული დაჲს მღვთისწი წინაშე შეიფისა

გუნდათთან წმინდათას უხილავად კვადრების უფავსა, ანკელაზნი მთავარ ანკელოსთანას თუვანის ტემენ, ხოლო მოციქულნი წინასწარმეტყველთათან განცხრებათ, რამეთუ წვეთვის კვადრას ღვთისმშობელი ზირველ საუკუნეთა დემრისა და სხვა.

შენ, მლოცველო ქართველო, მოისმინე ყველა ეს ჰქმნარიტა ქრისტიანული გრძობის აღმძებელი ხმები? მოხედა შენს გულს ეს ზეცად ამაღლებული სიტყვები, რომ იგი გაღებულ იყო ჰქმნარიტა ქრისტეს სარწმუნოებისათვის, რომ სათნოებით გაესებული გული შენი ზნეობით ამაღლებულიყო და განახლებული კაცთ-მოყვარებით დაბრუნებულიყო შენს ოჯახში მარიაამობის ღამის თევიდან?—არა. შენ იქ ისეთი არა გესმოდარა, რომელსაც თვალთან შენი ყურიც დაუტყობო, გულიც გაღებულა და წმინდა ქრისტიანული გრძობით გამსჭვალულიყო.

გული შენი დარჩა ისევ უწინდელთ დაბმული, მხოლოდ გარეგანი ბრწყინვალემა დღესასწაულისა იპყრობდა თვალთა შენთა. როგორი გარეწარიც მიხვედა, ისეთივე გარეწარი დაბრუნდი შინ. შენ ამ ჩვენს დროში იქ მიყავებარ მხოლოდ მამა-პაპის ჩიულებას, ბრუნდები უცან ყოყლადვე დამუნჯებული, გულ-გამქისებული ურწმუნოებით იმისათვის, რომ წმინდა დღესასწაულს ვერ შეუძრავს შენი გული, რადგან გულისშემძვრელი სიტყვა შენის სამშობლო ენასა არ მოხებდრია შენს ყურებს. არა შეიწირვის ლოცვა მლოცველთაგან, თუ არ სამშობლო ენასა ზედა. „სახლო ჩემი სალოცველ არს, ხოლო თქვენ ჰყავთ იგი ქება ავაზაკთა“.

ჩემი თავგუდასავალი

შეფდგა *)

ილას, გამოვიღვიძებდით თუ არა, ქვეშაგებ-შივე უნდა გვეთქვა ეს ლოცვა: „გმადლობ შენ, უფალო, ყოვლითა გულითა და სხ...“ მერე ხელო-პირს დავიხანდით, ჩაეიცვამდით, წივდებოდით ხატების წინ, საზეპირო ლოცვებს ვიტყობდით და ზედაც დაუჯდომელს მოვებამდით. ლოც-

ვას შემდეგ პირს გავისევლებდით, ე. ი. ცოტა რაიმე ვისაუზმებდით, რომ, იმ დღეს გამოსვლის დროს ჩვენთვის ჩიტს არ დავსწრო და არ ეჯობნა; მერე მიუჯდებოდით წიგნებს, ერთხანს ვკითხულობდით, ესწავლობდით და რომ მოგჩინებოდით, შემდეგ კი საღამომდე თავისუფალი ვიყავით. საღლაღ მოგიკითხავდენ ხოლმე, მაგრამ ზოგჯერ, როცა „სტუმრობიაში თამაშს მოვიღამებდით ხოლმე, გარე ვერგობდით და ერთად პატარა ფარეშებთან, სუფრას ხეს ქვეშ სადმე ჩრდილში ვაგწვდობდით. იქ ჩვენ კრას გარდა მოსაკითხიც მოგვიღობდა. მასინდლმუბათ ყოველთვის ყმაწვილები ვიყავით ხოლმე და

*) ახილვე „გვლი“ № 26.

სტუმრებდა კი პატარა ფარეშები. უნდა გამოგოცნადეთ, რომ ჩვენი სტუმრები ძალიან უბოძიშოთ გვეტყვიოდნ და გვაბარებდნენ: გვეტყვიოდნ ხოლმე, დაგვახებრჩეო!.. დაგვიღებდნ პირს და რაც კი რამ გავანდა ბტენილით პირში, განსაკუთრებით ცხელი-ცხელ ხაჭაპურებს, ისინი გაბაზდენ ყვირობას: „ვიამე ეხობრჩობით, ეხობრჩობით“; აიტებდნ განგებ ხეულას და დაიწყებდნ ფართხალს. ჩვენ სრული დარწმუნებული ვიყავით, რომ ისინი იგონებდნ ყოველიფერს, მაგრამ ეს თვალთმაქცობა მაინც ძალიან მოგვწონდა, გვახარდა. საღამოს შინ რომ დაებრუნდებოდით, დედა გვეკითხვდა ხოლმე: „რა ქენით? რა ვაკეთეთ? რა თინამშენ? რა ილბანაკეთო? და სხვაინი... საზოგადოდ უნდა ვთქვათ, რომ სპარტანულათ გვზღადნ. არ გვარიღებდნ არც სიცხეს, არც სიციხეს, არც ღარს და არც აედარს. დიღ-დიღობით ცვიან ელზე ფეხ-შიშველას უნდა გვებრინა. პირველი თოელი რომ მოვიღოდა, ფიქვზე რამდენჯერმე უნდა გავებრინ-გამოგვებრინა; დასოვლებული და სიცხისგან გაკარბებული ფეხებით ცეცხლზე უნდა შეგვეშრო, დარწმუნებული ვიყავით, რომ ამით ტანშითელობა მოგვემატებოდა. ახალ გავაფხულზე რომ წვიმა მოვიღოდა, ჩვენ სახლის ღარს თვის ვუშვებდით, რომ ოქროს ხუტუქი გამოგესლოდა. უშთარესი ყურადღება ჩვენი წირვა-ლოცვაზე და მარხვაზე იყო მიქცეული. სამწუხარო დრო ჩვენთვის დიდ-მარხვა იყო; თელი დღე საღამომდით მოვიღობდით. მასუკან ნახებვარა საუყურემ გაიარა, მაგრამ დღესაც დიდ-მარხვა რომ დღებდა, მე ჩემს ქუქში აღარა ვარ და ვერც მოვიხილ სიკვდილამდე სიყმაწვილიდან დარჩენილ ზაფრას.—საზოგადოდ დიდ ოჯახებში ყველგან ამაღ-მორწმუნება იყო გაერცვლებული: ყმაწვილებს ყველას სჯეროდათ, რომ ჭინკები, ქაჯები, კულიანები და ეშმაკები ქვეყნად დაღიან და დამიანებენ აშინებენო. ეს სენი ჩვენს ოჯახშიდღე მოადებული იყო. ახლა, როგორც ვფიქრობ, ეს სულ მოსამსახურეების ბრალი იყო: იმათ საზოგადოდ ბიქსა და გოგოებს აკრძალული ქონდათ ერთმანეთთან მისელა-მოსელა და თამაშობა; დღე ვერ ხედავდნ და ღამ-ღამომით რომ თავისუფალი ყოფილიყვენ და ვერაივს დაენახათ, ბატონიშვილებს, უწვილებს განძრან აშინებდნ და ისინიც დაღამდ-

ბოდა თუ არა, შიშით კარში ევღარ გამოლიოდნ. არ მახსოვს ისე შეესლიოყო, ან საფარეშოში და ან სამუხალოში, რომ ათასი რამ უცნაური და საშიში არ ეთქვამნ ჩემთვის. დედას რომ ევტყვიოდა ხოლმე ამას, ის გაილიმებდა და მახსოვებდა ხოლმე: „არა, შეილო, ტყუილია! ვინც ცუდს არ იზამს და არც არას დაშავებს, იმას არაფერი არ მოეწინებოა“.

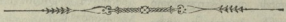
ამ გვარი სიტყვებით დამიდებულს გული საგულეს მქონდა და უშიშარიც ვიყავი, მაგრამ ორმა შემთხვევამ გამიტება გული და ხასიათიც გამომეცვალა: ერთხელ დღე-ღამის გაყრის დროს გადავარე ბოხსტანში და ნესის მოაზრავს ვაპირებდი, დაეუწყებებნა გადავზი-გაღმოვზიე ბარდები და მივავენი ერთ მწიფე ნესეს; მოწყვეტა რომ დავაპირე, გამეველო გულში: არავინ მიყურებდეს-თქო, დავანებე თავი, წამოვდექი ზეზე და მივიხედ-მოვიხედე. მეორეთ რომ დავაპირე და მოვიღომე ნესის მოწყვეტა, თურმე ხელი გადავცდინე ბარდებს და იქვე სხვა ალაგას გადავშალე ფოთლები; იქ თურმე კატა იწვა, მომავარდა ზეზე ფრუტუნით და გაიქცა. მე მაშინვე მომაგონდა ჩვენი მოსამსახურეების სიტყვები, რომ „კულიანები რათაც უნდა გადაიქციეინაო“; ამას გარდა დედის სიტყვებიც მომაგონდა: „ვისაც არაფერი დაუშავებია, იმას არაფერი მოეჩვენებოა“. ვთქვი გუნებაში, მეტი დამნაშაობა რაღა კენება, რომ ზემათ მიწადდა ნესის მოწყვეტამეთი? აღბათ კულიანი იწვა ნესვათ და კატათ გადაიქცა-თქო, ერთიორი დეაკვილე და შემეწიუსხ გული. არ გაუვლია ერთ კვირეს, რომ ამას მეორე შემთხვევაც დაერთო: ტალავერში მადლა ყურძნის მტევნები იყო ჩამოკიდებული, მე პატარა ვიყავი და ვერ აწევდებოდი, მაგრამ ჩემი უფროსი და კი კვებდა ხოლმე. ერთხელ მთვარის ღამეში შევინხე, რომ ჩემი და ტალავერ ქვეშ იდგა და ყურძნის კვებდა. მივიჭერი და შევებეწე: „არნა, გენაცვალე ერთი მტევანი მეც მომიწვიტე-თქო!“ ჯერ ხმა არ გამცა, მაგრამ რომ აღარ მოვეშვი, მომიბრუნდა უცბათ, რალაქწიპურტყულა და დამეჭყანა. მისთანა თქვენმა მტერმა ნახოს, მე იქ სანახავი ნახე: ჩემის დის მაგიერათ ვილაც სხვა იყო, თურმე ჩემ უფროს მძას დავითს, რომელსაც კუჭის სისუსტის გამო ყურძნის ჭამა აკრძალული ქონდა, დის ტანისმარხვა ჩაეცვა და ისე წასულიყო ყურძნის მოსაპარავათ. მე ესეები რა ვიცოდი, ეშმაკად მივიღე და გული შემეწიუსხა. თუმცა ორივე შემთხვევაში ჩემი შეცდომა თვალდათვალ დამიმტკიცეს, მაგრამ ისე გამაფუქდა ხასიათი, რომ ბნელაში, კარში გამოვიღობდი კი არა, ოთახშიაც ვერ ვრჩებოდი მა-

რტო, თუმცა მერვე წელიწადში გადმომდგარი კი ვიყავი.

ერთხელ ზამთარი რომ დადგა, მე და ჩემმა პატარა ფარეშებმა შეიღღ-კოდლები კეთება დაიწყეთ. ქარაფის ხეს რომ ვაკობტებდი, დავიკილე წილი, დავიკარი კოჭხე და შუა გაიბიე. ტკივილს ისე არ შეეუწუხებებარ, როგორც შინს: „ეი თუ გამიწყრენ-თქო“. მოვავროვეთ აბლაბულა, დავიდევი სქლათ გაჭირღხე, ზედ ბაზმა დაუდევი და შევიკარი მაკრათ, მინდოდა არავისთვის გამეზილა, მაგრამ იმ ღამეს თურმე ქვესაგებში შემესწოდა, სისხლის ტბა დამდგარიყო. რასაკერაელოა, ვაიგეს, მიაქიძეს და ნახევარი წლის განმავლობაში ტკივილი არ დამტბრობია. ბოლოს მოვრჩი, მაგრამ ძარღვები კი

ისე დამისუსტდა, რომ მუხლი მომელუნა და დეკულტი. ბგერი მიაქიძეს, მაგრამ, არა მეშველა რა. ამ ხანებში მამა ჩემი ღებუტატად დაინიშნა ქუთაისში სათავადაზნაურო კომისიაში, დედა ჩემმა ურჩია, რომ მეც წავეყავე ქუთაისში და ექიმებისათვის ჩვენებია ჩემი თავი. რადგანაც ფეხის გამართვა არ შემძლო, ქალის უნაგირზე შემსვეს, ქალივით გადამადებინს მხეხუთული ფეხი და ისე წამიყვანეს. ქუთაისამდის ორი ღღის სავალი იყო. გზაში უნაგირზე თურმე ფეხი დამეზილა, შგკრული ძარღვი გაიხსნა, ჩავედი თუ არა ქუთაისში, ფეხი გამეპართა აღარც ექიმი დამქირებია და აღარც წამალი.

აკო

აზრი პროფ. ჰომმელისა ქართული ენის შესახებ

აკერეელია ქართული ენის და ლიტერატურის შესწავლის საქმე! რუსეთში და დასავლეთ ევროპაში თუ ვისმე უთქვამს რამე ჩენი ენის შესახებ, მისი აზრი უფრო ხშირად სხვის გამოკვლევაზე ყოფილა დამყარებული, ვიდრე საკუთარი შესწავლის ნაყოფი. ამ ქამად ორი, სამი კაცი თუ მოიძებნება მთელს ევროპაში, რომელთაც ქართული ანბანის წაკითხვა შეუძლიათ. იმ დროს, როდესაც ესრედ წოდებულნი არმენისტები, ანუ სომხური ენის და ლიტერატურის შემსწავლენი ათობით ითვლებიან გერმანიაში, ავსტრიაში, საფრანგეთში, ქართულის მკოდნენი, ანუ იბერისტები, სრულებით არ მოიპოვებიან. ჯერჯერობით მაინც მხოლოდ ერთს პროფესორს შევხდი მიუნხენში, რომელსაც ქართული ასოები ცოდნია ამ სამი წლის წინად და ბროსეს მიერ შედგენილი გრამმატიკა ზმნამდის წაკითხავს! ეს მეცნიერი ვახლავთ ცნობილი ორიენტალისტი ფრიც ჰომმელი, პროფესორი მიუნხენის უნივერსიტეტისა. ამ გამოჩენილ მეცნიერს რწამს, რომ ქართულ ენას ნათესაობა აქვს ისეთ ენებთან, რომელნიც საუბედუროდ გამოკვლეულნი არ არიან და მასხადამე ჩენი ენის დამოკიდებულების მათთან აღნიშნავენ შეუძლებელია. პროფ. ჰომმე-

ლმა პირად ჩენთან ბასში გამოთქვა აზრი, რომ ქართულ ენას ნათესაობა აქვს ეტრუსკულ, ბასკულ, ელამიტურ, ჰეტიტურ ენებთან. ამთში ჯერ არც ერთი არ არის გამოცნობილი. ამ ორი წლის წინად ეტრუსკულ ენას სტოკჰოლმის პროფესორი ბაუენ უნათესავებდა სომხურ ენას. პროფ. ჰომმელი ამბობს: მე დეამტკიცებ ქართულ ენის კავშირს ამ ენებთანაო და ვანის ზედწარწერების ენასთან ერთად დეამყარებ აღაროდიულ ოჯახობას ენისასაო. სხვა დროს კიდევ დაუბეჭდია ერთი პატარა წერილი. რომელიც მან გადმოქცა, სადაც იგი უპირდაპირებს ქართულ ენას შიდაფსს. სულ ორ-სამს მაგალითთუა აშენებული პროფესორის აზრი და ეს მაგალითებოც თვალსაჩინონი არ არიან. პირველი მისი მაგალითი არის ზმნა. მედიურად-ტურნა, ტურნაკი, ტურნაშ ალარებს ქართულს: ჟან, ხან, ახს?!. დანარჩენი მაგალითები უფრო დამორბეულნი არიან ერთმანეთზე. (იხილე ჰომმელის წერილი „Oesterreichen Monatschrift für den orient“, სადაც არჩეს ა. დელატრის წიგნს „Le peuple et l'empire des Medes jusqu'à la fin du régime de Cyaxers“). სხვათა შორის პროფ. ჰომმელი იმ აზრისაა, რომ „სიბრძნე ბალავარისა“ ქართულიდან არის ბერძნულად ნათარგმნი. საერთოდ ქართულ ლიტერატურაზე მაღალი აზრისაა, თუმცა ჯერჯერობით ნაკლებად იცნობს.

ა. ხანასელი

ქრევა.

„კარგი რა მჭირდეს, ვიკარდეს
აგი რა საკვირველია“.

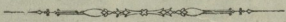
ქამლის იმერეთში და განსაკუთრებით სამეგრელოში ძროხას, ხარს, ცხენს და სხვა ოთხ-ფეხს საქონელს აღარ არჩენდნენ მცხოვრებლებსო—გვეწერს იქაური მეთვალყურე—და ახლა თუმცა ცხენისა და საქონლის ქურდობა მოიშალა, მაგრამ აწ სხვა ნაირი ხერხი შემოაღლიათ ამ დროის რაინდებს თავის არაშავად კუჭის გამოსაძლიამით. უწინ გასამთლულ წერილ ბაჭრებს ესრადენ ზე მინდორში მძაფვარს საქონელს ვაიტაცებდენ; ახლა რაკი ეს აღარ ეხერხებათ, უფრო ჰკუიანს ხერხი მოიგონეს. კალმის წყვითი მონაფარობენ. ერთი რომელიმე ჩვენს დროის გაქნილი რაინდი შეგვედლება ვისმე მეზობელს, რომელსაც შეძლებული მეგობრები ჰყავს და იშოვნის მისი ხელით დაწერილს ბარათებს, შეისწავლის მის ხელს და მერე ამნაირი ხელით მიწერს შეძლებულ მეზობელს თავის მეგობრის მაგიერად წერილს: „შენი ჰიარამე, ხუთი თუმანი—მეტე, ან ნაკლები, როგორც შეატყობს—მეკრდება და ხელაღმდის გამოამიჯანყებო. მეზობელიც ტყუვდება, მიცემს წიგნის მომტანს ფულს და გაუშვებს. შემდეგ, როცა მეზობლები და მეგობრები შეიყრებიან, მოაგონებენ ნასესხებს ფულს. მაშინ კი გამოაჩნდება, რომ მეზობელი გამხდარა ხერხიანი ქურდ-რაინდის მსხვერპლი. ამ გვარადვე იქცევიან მეღუქნებთან კვიტანციების ძლევიტ. ერთი ამგვარი ამბავი შემთხვევია ყარაბან პოვლესძე ნაწიეშვილსაც, რომელიც შემდეგ ნაირად მოგვითხრობს თავის მოტყუებას: „მომწერეს წერილიო ერთი თავადიშვილის მაგიერ, ისე დამზავესბული, რომ ეგრეაინ გაარჩედა, თუ მისგან არ იყოო. მე, თუ გინდა, გამოცდილიც გყოფილიყავი, მაინც ვერ მიეხედებოდიო. ჩემი ნა-

ცნობი თავადიშვილი მწერდა: ხმალი გამოიტყდა უცაბედით და შენი ხმალი მათხოვეო. მაშინვე გავუზახენე. ერთ თვეს იქით შევიტყე, რომ ის წერილი თურმე ყალბი იყო, დაერჩი მოტყუებული“.

ამგავსავე ამავს იწერება ბ-ნი ჰეტრე-მავლიქ

ახლა ჩვენში ახალი მოდისს ქურდობა შემოიღეს. აი, რაში მდგომარეობს ეს ქურდობა: თუ ფული გაქვთ, ან კარგი ცხენი და სხვა რაიმე იარაღი გაბადიათ, ერთ შეწეიერ დღეს მიიღებთ წერილს ისეთი კარგი მეგობრის სახელით, რომელსაც უარს ვერ მტყუიო, გაატანთ ნივთს წერილის მომტანს და მერე ყოველი ძებნა ამაოდ ჩავეილისთ, რადგანაც თქვენი მეგობრის წერილის ნაკვლად ხელით გრჩებათ ვიღაც ქურდ-ბაჯცუების ნაწერი. მერე ისეთი ხელმოწემებით ახერხებენ ამ საქმეს ეს ვაჟ-ბატონები, რომ თქვენ მტირე ექვსაც ველარ მიიტანთ წერილის სიყალბეზე...

წარსულ წლებში ქ. ქუთაისში თურმე მოდნათ შემოიღეს ასეთი ქურდობა და არა ერთსა და ორს შეწეიერი სქესის მოტრფიალე ახალგაზდას მოასმენინეს ხელი ჯიბე-უბზეუ. მაგრამ ქუთაისში უფრო გამოცდილები ბრძანებულან ეს ვაჟ-ბატონები, ვიდრე ჩვენში, რადგანაც აქ მიხვანის მისაღწევად ახალგაზდა ქალებს ირჩევენ ხოლმე; აბა, იმათ კარგადაც ჰქონიათ შეგნებული, რომ ჩვენი „ბულგარბაშების“ ბედ-იღბალი დღეს მხოლოდ ღამაჰ ქალების გულმკერდზე იწერება; აი, მაგალითიც: წარსულ წელში ქუთაისში ერთმა ყველასაგან პატრიცემულმა ახალგაზდა ქალმა მ-მა ვაიგო, რომ მისი სახელით ერთი ახალგაზდა კაცისთვის ათი მანეთი გამოურთმეციათ. ქ-მა მ-მა ეს ამბავი ყველა თავის ნაცრობებს შეატყობინა, რის შემდეგაც ქუთაისის რაინდებს გაუტყდათ მზხანდა; მაგრამ ასეთი ოინები სოფლებში ჯერ-ჯერობით ახალი შემოღებულია და საქმეც ყველთამდე აქეთ ამ ვაჟბატონებს“.

სტანლეის თავ-გადასავალი.

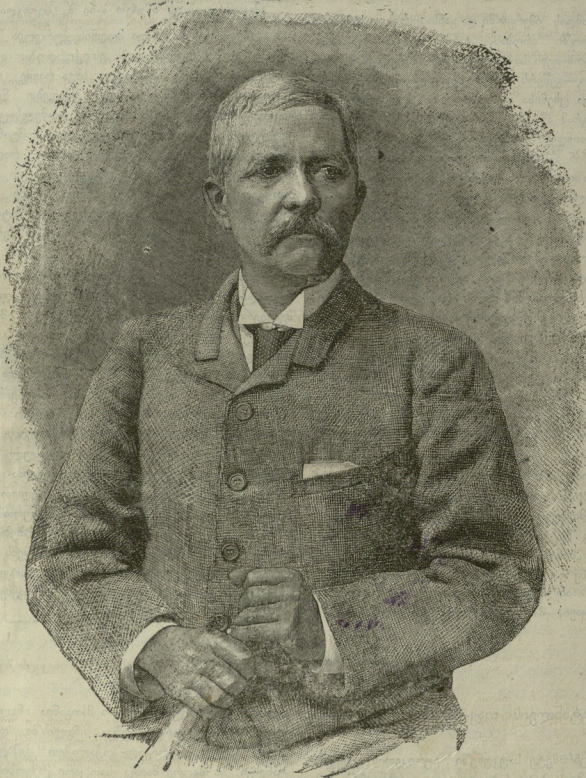
მეცხრამეტე საუკუნეში აფრიკეთის ქვეყნის გამოძიებით ისახელა თავი ორმა რჩულმა ევროპელიმა; ორივე მეცხრამეტე საუკუნის გამოიბრათ არის აღსარებული, რაც იმათ ჯაფა და გამგებლობა გამოიჩინეს, არასფერს აღმაინაშვილს იმათ ოდენი გაჭირვება, მხნეობა და გამგებლობა არ გამოუტყდა ამ ჩვენს საუკუნეში და ღირსნიც არიან

გმირის სახელწოდებისა. ერთი მათგანი ინგლისელი ლიეინგსტონი; მეორეა თუმცა ინგლისში დაბადებული, მაგრამ ამერიკელ-მოქალაქეთ გამხდარი—სტანლეი. ეს მეორე მაინც საოცარი მხნეობის კაცი გამოჩნდა. მისმა მოღვაწეობამ მთელი შუაგული აფრიკეთის ქვეყნისა გააცნო ევროპის განათლებულს ერებს და გაუღვიძა მათ სურვილი იქ მთელი ახალი სახელმწიფოების დაარსებისა. ერთ ამ ახალ სახელმწიფოთაგანი, რომელიც უკვე ბელიის კარილის

მფარველობას ქვეშე იყო და ახლა საფრანგეთს გადაეცა, იწოდება კონგოს სახელმწიფოთ. აქვე დაიფლეს ინგლისმა, საფრანგეთმა და გერმანიამ იმხელა

ფილა კაცობრიობის განათლების აკვანი. ამ ქვეყანას ჩვენი ინტელიგენცია ევროპის მიზაძებით უწოდებს აფრიკად. მაგრამ რადგან შეთერთმეტე საუკუ-

ჯან რი სტანდვი.

ქვეყნის კუთხეები, რომ თითოეული ნაწილი იმ ახლად დაარსებული სამფლობელოების თვით ამ დიდ სახელმწიფოებზე უფროცელესია სიძვე-სივანით. აფრიკეთის ქვეყანა უხსოვრის დროიდან ყო-

ნის სჯულის კანონში, რომელიც წმინდა ეფთემეს შეორედ უთარგმნია, იგი წოდებულია აფრიკეთად, ამისთვის ჩვენც ეს სახელწოდება ვიხმარეთ. ჩრდილო-დასავლელის ნაწილი ამ ქვეყნისა უკირავს ეგვიპ-

პტეს, რომლის ფარაონებს უმჯობესად გაცნობილი და დაპყრობილიც კენებოდათ შუაგული აფრიკეთისა, მაგრამ ამ ცნობებს ჩვენამდის არ მოუწევია. მეექვსე საუკუნის ბოლოს ქრისტეს მოსვლამდის კართაგენის მეფემ განაჩნა განიზრახა შემოეკლა ამ ქვეყნისა, მაგრამ მისი მგზავრობის ამბავი არ მოსულა ჩვენ დრომდის. მიუცილებლათ უნდა ეიგულისხმოთ, რომ არაბთა მისიონერები ძალიან ღრმით შესულან აფრიკეთის შუაგულ ქვეყნებში მაჰმადის საჩუქუნოების გასაერცლებლად, რადგან ლეონგისტონმაც და სტანლეიმაც აფრიკეთის შუაგულში ნახეს ძლიერა მაჰმადის რჯულის სახელმწიფოები

ბით ასრულა ბენნეტის მინდობილობა, რომ ამერიკელი ვაჭრთა „ჰერალდი“ უფრო აღრე და უფრო დაწვრილებით ტყობილობდა აბისინიის ამბებს, ვიდრე თეთი ინგლისის უმაღლესი მთავრობა.

გვიდა რამდენიმე ხანი. სტანლეი ცხოვრებდა ისპანიის სატახტო ქალაქში მადრიდში. ერთ საღამოს დეპუტა მოუტანეს: ბენნეტი წერდა მას: ახალეე პარიჟში მოდიო. სტანლეი მაშინვე გაემზადა საგზავროდ და მესამე დღეს პარიჟში ამოყო თავი. მივიდა დიდ პარიჟის სასტუმროში, სადაც ბენნეტი იდგა და კარზე მიუჩაქუნა.

— შემოდიო—მოსინა მიგინდან.

ჭანრი სტანლეი: ნაკები მსრები უნდა უტარებინათ, კვიდათ.

დიდის ტბების ექტორია-ნიანციის და ალბერტ-ნიანციის კიდევმზე.

თუმცა სტანლეის დიდი ღვაწლი მიუძღვის აფრიკეთის შუაგულ ქვეყნების ამოჩენაში, მაგრამ იმას რომ მფარველად არ გაჩენოდა ამერიკის ვაჭერთის „ჟულიორკ-ჰერალდის“ რედაქტორი ახალგაზდა ბენნეტი, სტანლეი, როგორც ღარიბი კაცი, ვერაფერს მოახერხებდა, ასე რომ სტანლეის გმირულ მოქმედებასთან დაუეწიარო იქნება არა ნაკლებად გონებაგანვითარებული და კაცობრიობის კეთილდღეობის მოსურნე დაუეწიარო ბენნეტი. ბენნეტმა სტანლეი ჯერ აღმირალ ნებართან გაგზავნა აბისინიაში 1867 წელს. სტანლეიმ ისეთი მოხერხებით და გონიერ-

— ეინ ბაძანდებოთ?—ჰკითხა უცხო ეაქვაცს ბენნეტმა.

— სტანლეი გახლავარო.

— აა, დაბაძანდით. მე მიინდა გავაწეოთ ლივინგსტონის საქმერად: იქნება ცოცხალს მიუწეროთ. ბენნეტმა დაუდგა თავისი პირობები; ფული რამდენიც უნდოდა, მზად იყო, პლანიც დაუხატა, როგორ უნდა გამგზავრებულიყო. სტანლეი დათანხმდა და შეუდგა მზადებას. 1871 წელს იმან ჯერ მოვლო ეგვიპტე, იყო ყირიმში, დიარა ჩვენი ქვეყანა საქართველო, აქედან წავიდა ინდოეთში და იქიდან მიადგა აფრიკეთის აღმოსავლეთის მხარეს კანცინარს. რალა ბეერი გავაგრძელოთ, იმან იპოვა ლივინგსტო-

ნი აბსინიის სამხრეთ დასავლეთით შუაგულ აფრიკეთში ტანგანიკის ტბის პირზე და მოპირუნდა ლონდონში.

ამ მოგზაურობის აწერა და სტანლეის თავგადასავალი სულ ამერიკის გაზეთში „ჰერალდში“ იბეჭდებოდა.

1874 წელს ევროპაში მოვიდა ამბავი, რომ ლიენგსტრაი მოამკედარაო. მთელი ევროპის სახელმწიფოების უმალეს მთავრობებში აღიძრა სურვილი, რომ ვისმისთვის მიენდოთ აფრიკეთის შუაგულის გამოკვლევის განგრძობა. მდიდარ ევროპის გაზეთებსაც საინტერესოთ მიაჩნდათ ეს ამბავი. ერთ-ერთ ინგლისის გაზეთის „დალ-ტელეგრაფის“ რედაქტორი შევიდა რედაქციის კანტორაში, საცა იმ დროს მუშაობდა სტანლეი და სამაუფლო ლიენგსტრანზე ლაპარაკი. სტანლეიმ თქვა, რომ საქორაო ტბის ტანგანიკის სათაფის გამოარკვევა; არც ის იცის მიენიერებამ, საიდან იწყება მდინარის ნილოსის სათაფიო. — იკისრებთო ამ საქმის გამოკვლევას? — ჰკითხა დაიელტელეგრაფის რედაქტორმა. — დიდი სიამოვნებითო — უპასუხა სტანლეიმ. ინგლისის გაზეთის რედაქტორი იმავე წაის დეპუტით შეეკითხა ნიუიორკში ბენნეტს: გასურთ თუ არა იტივითათ დაილტელეგრაფის გაზეთთან ერთად ხარჯი სტანლეის გასაგზავნათ აფრიკეთში, რომ განავრძოთ გამოკვლევა ლიენგსტრანისო? მეორე დღეს ამერიკიდან მოვიდა ორი სიტყვა დეპუტა: „დაა, ბენნეტი“.

სტანლეიმ შეუტყუთა გემი, სახელად „ლედი ალისა“ ექვსი საფეი სიგრძე, საფეი განი და ერთ არმინზე მტრი სიღრმე. ვინიცოხაა, აღვაგალა წყლიდან ამოღება და ზურგით ზიღვა მოგვიდესო, ისე გააკეთებინა, რომ საქორიებისამებრ გემი ექვს ნაწილად დაიშლებოდა. მრავალი კაცი ეხვეწებოდა სტანლეის: არა მე წაიყვანე, არა მეო, მაგრამ იმან ააჩრია მხოლოდ სამა კაცი: ფრედერიკ ბერკერი და ძმები პოკოკები.

აფრიკეთის კუნძულს ცანკიბარს რომ მივიდენ, აქ სტანლეიმ დაიქირავა ორას-ორმოდა-დაათი კაცი — სულ არაბები. აქედან დაიწყება სტანლეის საოცარი თავგადასავალი უდაბურს ტყეებში სიარულით: ცალკე შიში და ბრძოლა ველურ ხალხებთან, ცალკე უზარმაზარ მხეცების სპალოების, გველების ნიანგების და ლომების შიში, ცალკე სიტყვ, შიმშილის

თენა. მაგრამ სტანლეიმ თავისი აუტჩარებელი ზნაით და კირში გამხნეებით მისი ხლებული ჯარი თავდაღწევაში მინდოდა და შეიკავშირა. თუმცა ბევრ მწუხარებას ითმენდენ არაბები, მაგრამ სტანლეის გულისთვის ცეცხლში ჩაეარდებოდენ. ზნით გემს ლედი ალისას ზურგით ატარებდენ. იმათ იარს აფრიკეთის შუაგულისკენ, მრავალი გაკირებდა და ავად-მყოფობა გამოკადეს გზაზე, ხან უწყლო თვალ-გაღუწვდენალს და უღვევლს უდაბნოებზე მგზავრობდენ, ხან ჰაობან ადგილებში, ხან უტბ ტყეებში და მასთან უნდა ეტივითათ ნიდაგ მტერთან ბრძოლა, შიმშილ-წყურვილი და საშინელი ციებ-ცხელება. ბოლოს ოთხი თვის მგზავრობას შემდეგ მიატანეს ვიქტორია-ნიანცის დიდ ტბაზე. ორას ორმოდა-ათ კაცში ნახევარი აღარ მიყოლოცა ცახალი, სულ გზაზე გაწყდენ. ამ ტბიდან გამოდის ნილოსის სათაფეი. ამ თვალგაღუწვდენულს ქვეყანას, რომელსაც ერქვა უვანა, ფლობდა ხელმწიფე — სახელად მტეზა, კახაკამ (ხელმწიფე), როგორც კი შეიტყო თეთრი კაცების სტუმრება (ე. ი. ევროპელების), მაშინვე თავის გემებით ტბაზე ჯარი მოაგება. მხედართ-მთავარი თეთრი თხის ტყავით მოსხმული წარუღვა წინ სტანლეის და მოახსენა:

კახაკამ (ხელმწიფე) თვი დაეკრათ და ინება თქვენი ნახვაო. ამას შემდეგ იქ გარემეო სოფლებში ბრძანება გასცა, რომ საკმელო-სამელო და ყოველნაირი სამზადისი მრაველად დამზადებინათ, რომ თეთრ კაცებს შვიი კაცებისაგან არაფერი გაკირება მიადგესო. სტანლეი თავის გემით „ლედი ალისათ“ გაემგზავრა მტეზის სატანტო ქალაქში. მოგზაური მალე შევიდენ ტბის უბეში, რომელსაც მურჩისონის უბე ერქვა აქ სტანლეის დახედა კახაკას გამოგზავნილი გაწყობილი ჯარი. იგი სტანლეის მიეგება თათის სროლით, დათოთა და საკრავებით.

— მტეზა სწორედ ღირსია ევროპის ხელმწიფეების ყურადღებისაო — წერს თავის დღიურში სტანლეი — თუმცა იგი მართაჟს თავის ხალხს დიდებით და განუსაზღვრელი უფლების მექანე არის, მაგრამ ამასთანავე იცის უტხო ქვეყნლების პატივისცემა და უყურადღებოთ არ ტოყვის თავის ქვეშევრდომების გაკირებულ მდკომარობას.

(შემდეგი იქნება)

კ რ ი ტ ი კ ა

„მომამბის ბუმბლიესტრია“

(№ 5 ღ ა ნ)

დასასრული *)

ბ-ნა—ლი თავის წერილის ბოლოში ამბობს „ბერტიძეს ბატონ-ყმობის აჩრდილი მოჩვენებია“. ბ-ნი ნალი რომ ყოველგან თანხმობას და წესიერებას არ ეძებდეს, მის გარეშე ადვილად დაინახავდა იმ მიდრეკილებას, რომელიც ეთობა-და ჩვენ მოგვჩვენებია. მწერლობა დღე-მუდამ ბატონ-ყმურ აზრებს ჰქადავებს და ბ-ნი ნა-ლისთვის ეს მოჩვენება ყოველია. მიუტყვევებ ბ-ნი ნა-ლს, ვინაიდან არა უწყის, რასა იქმს. შობს რომ არ წაიღებდეთ ავიღოთ „მომამბის“ ის ნომერი, სადაც ბ-ნი ნა-ლის წერილია მოთავსებული. სწორედ ამ წერილის ბოლოში იწყება ბ-ნი ნიკოლაძის „მინაური მიმოხილვა“, ერთიანად ბატონ-ყმური გრძობებით გაკლენითლი.

ბ-ნი ნიკოლაძის მოწამებით ბატონ-ყმობის გაუქმება აუცილებელ საჭიროებას შეადგენდა, მაგრამ მთავრობამ „თავად-აზნაურობის სარგებლობა კი მიიღიწყა“. გათავისუფლებული გლეხი წელში გამარდა, მისი ნებატანარი ჩამოქვეითდა. ხალხი გამოფხილა, გამოიღვიძა და ზოგან უწყისობაც მოახდინა. ამით ისარგებლეს ბატონ-ყმობის მომხრეებმა (რუსეთში) და ჩააგონეს, ეისი ჯერარს, უწყისობის მიზეზი ბატონ-ყმობის მოსაბოძა, თავისუფლება არისო. ამ გზას დაადგა რუსეთის მწერლობის ერთი ნაწილი. აზნაურობისათვის ყმების ხელახლა დაბრუნება შეუძლებელი საქმეა. „ამას მართლაც აღარაეინ ფიქრობს, მაგრამ ამას გარდა რაც კი მოხერხდება, ნატრობენ და ცდილობენ აზნაურობის ნიეთიერი მდგომარეობა და გავლენა გააუმჯობესონ: ეალეტი შეუმსუბუქეს, იაფი კრედიტი დაუარეს, პოლიტიკური გავლენა მოუმატეს, ადგილობრივი პოლიცია ერთიანად მას ჩააბარეს და ს.“ (143—144). ამ მიმართულებას რუსეთის მოწინავე მწერლობა წინააღმდეგა და ბატონ-ყმური მიმართულება უწოდა. ბ-ნი ნიკოლაძე ამ მიმართულებას მიჰყვებოდა და თავს იმით იმართლებს, რომ ჩვენში აზნაურობის რიციენი დიდია, რუსეთში კი ცოტააო, ამისათვის იქ „ქვემარტუბის დალაღებენ მოწინავე მწერლები: მთელ ხალხს, მთელ ერს რა მოუხდება—ამაზე უნდა იყოს მიტყეული მწერ-

ლობის და ქვეყნის ყურადღება და მეცადინეობაო. ერთი განკარგობული წოდების საქმე განა-მთელი ერის საქმეაო“ (145) აი, რა ნაირად სურს ბ-ნი ნიკოლაძეს წყლიდან მშრალად ამოსვლა. რუსეთში მთელი ერისთვის უნდა ზრუნავდნენ, ჩვენში კი ერთი წოდებისთვისო. იქ პროგრესისტი უნდა იყო, აქ კონსერვატორიო. ამაზე იტყვიან ფრანგები; „deux poids et deux mesures“.

მიუხრუტუნებ ბ-ნი ნიკოლაძის საბუთებს. ჩვენში ათ და ზოგან რვა აღმავლები ერთი აზნაური ითვლებად; ამდენ აზნაურობას ერის ცხოვრებაზე დიდი გავლენა აქვს. ეს „ერთობ მიძიებ, აუტანელი ტერიტია ხალხისათვის.“*) ეისაც ამ ხალხის სვე აწუხებს, ეისაც მისი დახმარება სურს, იმას ჩვენში არ შეუძლია აზნაურობის მდგომარეობას არ მიაქციოს ყურადღება და აზნაურობის ბედის გამოჯობებსაზე არ იმეცადინოს.. (146) ხალხის მომხრეც ასეთი უნდა! ხალხის სარგებლობა მოითხოვს აზნაურობას პოლიცია ჩააბარო და რვა გლეხს ერთი აზნაური—პოლიციელი მიუჩნიაო. ბ-ნი ნა—ლს რომ ჰკითხოთ, ეს ბატონ-ყმობას არ მოასწავებს, ჩვენი აზრით კი, უარესიც არის და, აი, რათა? ბატონ-ყმობას დროს ბატონს თავის ყმების შესახებ თვითონ უნდა ეზრუნა, ყმის სიკვდილზე ბატონის ზარალი იყო. ბ-ნი ნიკოლაძის პროექტით აზნაურს ისეთა ყმა უნდებოდა, რომლის სიკვდილ-სიცოცხლეზე, საქმელ-სამსუბუქე არავითარი ზრუნვა არ არის საჭირო. იმის მაგიერ რომ ხალხი გონებრივად და ნიეთიერად აღორძინდეს, მონურ გრძობებისაგან გათავისუფლდეს და სამოქალაქო ასპარეზზე გამოედგოს, ჩვენი „გამოჩენილი პუბლიცისტი“ თხოულობს ამოდნა აზნაურობა პოლიციურ უფლებებით აღკვეცილი მის (ხალხის) ქისერზე დააჯინონ**). ეძლეობა ღმერთს, რომ ისეთი სავადა-აზნაური პოლიცია ჩვენში ჯერ არ არსებობს. ბ-ნი

*) რადგანაც ბ-ნი ნა-ლი ეოკვლენ თანხმობას ექვს და წესიერებას ამარებს, ამისთვის ერთ გითხვას მივცემთ: შეარავთ ზეიო მოყვანილი აზრი ბ-ნი ნიკოლაძისა იმ აზრთან, რომელიც გამოტყდა „მომამბის“ დაბეჭდილ წარდგინაში: „ქვემოთა მისთვის: ჩვენს ერი იყოფა ორად: ერთი მხრით არის მდიდარი თავდა-აზნაურა და გამდიდრებული გლეხობა, მეორე მხრით გაღარიბებული თავდა-აზნაურობა და ღარიბი გლეხობა.“

**) მასხადამე ხალხის კვირის შედგენს ან მთელი თავდა-აზნაურობა, რამედ მისი შექლებული ნაწილი, წერდია აზნაურობა (უმრავლესობა) ისეთივე დანაგრედილი, როგორც გლეხობა, მასხადამე ამით ორივეს ერთსინიო წამლობა უნდა..

*) იხილეთ „ავტობიო“ № 34.

ნიკოლაძე კი ჯერ ამავე ძალიან წუხს, რიგიანი პატრონი არ გვეყავდა, თეატრა ასეთი „მარცხი არ დაგვემართებოდეს“, ეს სანატრელი უფლება აზნაურობამ ვერ შეიძინა თავის დროზე, „შემთხვევა ხელიდან გაუშვა“ (147). თუ ბან ნიკოლაძეს მთელ ერზე ტყეა გული, რილასთვის უმოჩინილებს უმრავლესობას უმცირესობას? ცხადია, ერი, ხალხი სიტყვის მასალაა, მკითხველის თვალის ასახვევია. ამას გარდა ბან ნიკოლაძე თხოულობს თავად-აზნაურობას ვალი შეუშუბუბუქდეს. კარგი და პატიოსანი. ჩვენ ძლიერ მოხარული ვართ, თუ ლარბ კაცს, აზნაურობა იქნება, თუ გლეხი, ცხოვრების ტვირის შეუშუბუბუქებენ; მაგრამ საქმე იმაშია, მართლა ლარბინი ისარგებლებენ ამით? კარგია სწორეთ, შეძლებულ თავად-აზნაურობამ მამული აგირაოს, აღებული ფული აქეთ-იქით ფანტოს და ბოლოს მთავრობას დაუწოქოს, მომეხმარე, ვალი შემიშუბუბუქეო. ეს ხომ მთქრთა-ყიფთობის, უშრომლობის წახალისება იქნება. ბანი ნიკოლაძე ამბობს, მთავრობა ფულს ვარდა არაფერს არ ზოგავს თავად-აზნაურობის ასადგენათო (143). ვალების შეშუბუბუქება იგივე ფულის მიცემა არ არის? ჩემ მაგიერ თუ სხვა გადაიხდის, ეს ნამდვილად ფულის მიცემაა. მართალია, შეიძლება ბრძანება გამოვიდეს: ამა და ამ მსესხებელს მაგ., თავნი გადახდენით და სარგებელი აპატიეთო. მაგრამ ეს ხომ გამსესხებელი, ანუ ბანკის ჯიბის აკლდება. თუ ბანკი სთავად-აზნაურობა, მაშინ ეს წოდება ჰქარავს იმას, რაც საზოგადო საჭიროებას უნდა მოხმარდეს და არა ერთი მსესხებელისა. თუ ბანკი სახელმწიფოა, ხაზინა ზარალობს და რადგანაც ხაზინა ხალხის გადასახადისაგან შედგება, ცხადია ეს გადახდელი ზარალობს.

ბან ნიკოლაძის აზრით „აზნაურობისთვის ერთადერთი უტყუარი, საყოველთაო, საშუალება მართო შრომაა, მაგრამ საუკუნოების მემკვიდრეობას (ე. ი. უშრომლობას) ასე მალე ევერაინ შეცვლის... მეტადრე თუ შრომას არაინ შეაჩევეს, შრომის იარაღს არაინ უშოვის“... (146). რა საბუთი გვაქვს ეთქვითო, როცა ვალებს შეუშუბუბუქებენ, უშრომელი აზნაურობა შრომას მიუთუქს ხელს? იმ აზნაურობას, რომელთაც ბანი ნ—ლი მოწმობით, „შრომის და გარკის უნარი არ მოადეგ“ (რასაკვირებლია ჩვენი პუბლიცისტები ცილს წამებენ მთელ წოდებას, წერილი აზნაურობა დილაღ შრომობს), რა ნაირად გადახალისებს „მთავრობისაგან ხელის გაწყობა?“ ტარიელ მკლავაძეს რომ დავრავებუბო მამული დაუხსნა მშვიდ და მშრომელ მოქალაქეთ გადაქცევა? მეორე ღღეს ხელ-ახლა არ დაავრავებებს? „ნეტარ არიან მორწმუნენი!“

ამ გვარად, ჩვენი „გამოჩენილი“ პუბლიცისტი იმის მაგიერ, რომ ერს და თავად-აზნაურობას თვით მოქმედებს, თავის ძალ-ღონეზე დამყარებას, უქალაგებდეს, მათხოვრობას, ხელის გაშვებას, სხვისი იმევეთ ცხოვრებას ურჩევს. ამ აზრით იყვენ გამსჭვალულინი ამ საუკუნის დამდევს ჩვენი მეტყველი თავად-აზნაურობი, რომელიც უვილდოს და მოწყალების მეტს არას დაგიდევდენ...

ერი ქადაგობს აღმინის ამ გვარ გამათხსობრებელ, ენოქიური და პიროვნული თავმოყვარობის დამამკრებელი აზრებს? — წარმოამდგენელი იმ თაობისა, რომელიც ამ ოც-და-ხუთი წლის წინათ გამოვიდა საზოგადო ასარგებზე, „ახალი აზრით აღჭურვილი, ახალი სინათლის მომცენი, ახალი სიმართლის მემძიებელი, ახალი წესის დასაარსებლად მერაზრი... ამ დროს მოწინააღმდეგეთ დაუხედა მთელი რაზმი ძველი თაობისა, ბძროლა უზოგავი ატყდა ორივე მხრითა; მაგრამ ყველა ვერძობდა და ხედავდა, რომ აქ ორი მიმართულება, ორი რწმენა, ორი ენაქა ედგებოდა ერთი მეორეს, ედგებოდა იმის თაობაზე, რომ წინ ვითაცვოს, ან უკან დაშობოს, „ქვეყნის ბედი... პირად არაფერი ერთია ამ ამტყუ ბრძოლაში, რომელმაც ხალხის მოქმედების ასარგებოც გააფართოვა, მისი წინ-მსვლელობის გზა და კვალი გამოიკვლია და ბეერი ახალი დაწესებულება შექმნა...“ ამას გვეუბნება თვით ბანი ნიკოლაძე (იხ. „მოამბე“ № 8 „შინაური მიმოხილვა“) *. ჩვენც ეს სიტყვები ღრმად გვწამს, დიდათ ეთუხებთ იმ თა-

* ამ წერილში ბუკინი სადავო აზრებას გამოთქმულია, მაგრამ უფადილობის გამო აღარ ვუხუთი. სხვათა შორის ბუკინი ამბობს: ინტელექტუალური წინააღმდეგობა დაკავშირებულია, ძალდობა დემოკრატის წინააღმდეგ და ანა ჩოსასო. ვინ ეუხს სხვაში ბუკინის, ისევე უხსნაგება, რადგანაც მწერლობაში არ შეუვსკვდილია ამის მოქადაგენი. მხოლოდ მეორე წინადადებათ ბანი ნიკოლაძე ჩვენს პოეტს აუჯავს გადაჭრის, რომლის ატყუღმა იფიქრებამ? ჩოსასო-ფრანკოსსების შესახებ ერთი აღაპრითი ატყის მწერლობაში. აუჯავს ამბობს: საჭიროა ჩვენი წერილი აზნაურობას გამოეხიზდეს; წავიდა-წამოვიდეს, თვალა განხილოს და პანკის საქმეს მართო შეიღებულ აზნაურობას (ე. ი. ფრანკოსსები) ნუ უგუგუბენ სხლშიო. აა, ეს არ მოეჩინათ იმთ, რომელიც პანკიდან ჟამაგირის აღებას და სერო საქმეს ერთხანად თვლიან. ვითომ და რატომ ესამოქანებულად წერილურს აზნაურობის წელმა გამართვა. ეს რომ საჭიროდ იქნა აღსარებული მათი მთავარ-სარდალს მიერ. როგორც ვიცი, პანკის გრებაზე ჩამოვარდა დაბნეული, პანკის ამ წერეთ-დამფუძნებელთ, რომელთაც მდიერ თანხს აქვთ უანკში, თითო ხმა ნუ ექნათო და დასცინილენ საშობრან წვერს, დამფუძნებელს თავად-აზნაურობაგანს. რადგანაც ამ რუკს ეკუთვნის წერილი აზნაურობა, ანუ ჩოსასოსები, ცხადია მათ წინააღმდეგ გამოიღებებ შედეგებულმა ფრანკოსანს. ეს ხსოვლია დღესაც. აქვით პოეტური აღღოთი იტრანო წინადაწინ, რაც უნდა მომხდარიყო. ამიტომ ასე დასჯარებით მოსჯდა აუჯავს სიტყვები ჩვენს პანკ-ეროვნობას? დარაყო...

ობას, რომელიც დაუფასებელი ღვაწლი დასდებოდა საქართველოს. შეგვიქმნა წყევლობა, შეგვიმუშავა სალიტერატურა ენა, შეგებრძოდა ძველ წესებს და ჩაგრულთა მომხრეთ გამოვიდა. ერთი სიტყვით ეს თაობა იბრძოდა წინსვლის, პროგრესისათვის და თვით ეს ბრძოლა გულ-წრფელი, უარგარო იყო... მაგრამ ნება მოგვეცით, ამავე თაობის დღევანდელ მოქმედებაში ეჭვი შევიტანოთ. ეს თაობა (უკეთესობით, ძველი დასი) დღევანდელ უცხოურებასაც მესამოცე წლების სათვალავით უტყვეობს, მაშინ როდესაც თვით ცხოვრება საშინლად შეიცვალა, დაიბადნენ ახალი პირობები, აღმოცენდნენ ახალი კითხვები. აი, აქ იწყება ამ დროის უკან დახვევა, ჩამორჩენა და განზე გადახვევა. ეს უკან-უკან სიარუ-

ლი იმ წერტილამდის მივიდა, რომ ერთი ამ დასის წარმომადგენელთაგანი (ჯეროვან ბებერი სხეებიც), ბ-ნი ნიკოლაძე, იმათ ქსელში ჩაეპარა, რომლის დაუქინებელი მტერი თვითონ იყო წინეთ. ეს თაობა დღეს წინაღობა მოხვედრის სახელით სარგებლობს სწორედ ისე, როგორც მოვახმე ერთხელ შექმნილი ფულის პროცენტით ცხოვრებს. ეს გარემოება, ადრე თუ გვიან, აუცილებლად გამოიწვევს სამოქმედო ასპარეზზე ახალ მოღვაწეთ, იმ მოღვაწეთ, რომელიც განაგრძობენ ძველი დროის დაწყებულს, მაგრამ მიტოვებულ საქმეს, თანახმად ახალი ცხოვრებისა და მისი მათხრობილებისა...

3. პეტრე

გიორგიძის ჩიქორთული

ნ გიორგიძეს თავისი პასუხი ჩვენდამი ასე დაუსათაურებია: „ქართული ენა და სილოვანი“ (ივერია, № 147). სათაურის მიხედვით ჯერ ქართულ ენის შესახებ უნდა ელაპარაკა ბ-ნი გიორგიძეს, მაგრამ ევლარ მოუთმინა და პირდაპირ ჩემს პიროვნებას მიხტოვია: იმეორებს იმ დღიანურ ლათაიებს, რომელიც ამას წინათ ვაზ. ივერიის“ დღიანებში მიძღინეს ამ დარბაისილოვანებით (აზნაპინტროვა“, „დენერალო“ და სხ. და სხ.). მე კარგათ ვმისმის, რომ ამისთანა დღიანური ლათაიები ევლარის პიროვნებას ჩირკვი ვერ მოსცემს, ლათაიების მიქმელს კი დაამცირებს იმისთანა მკითხველების თვალში, რომელთაც შეუძლიათ წაკითხვლის დაფასება. მე არ ვიცი, ვინ იმალებდა „გიორგიძის“ ფსევდონიმით და არცა მაქვს სურვილი ამის პიროვნებას შევეხო. მე კალამი ამას წინათ იმიტომ ავიღე ხელში, რომ გიორგიძე უსაფუძვლოდ წამებდა სხვებს ქართულ ენის დამახინჯებას და თვითონ კი იმ დროსვე ქართულის სრულ უტადიონარობას იჩენდა. ახლაც იმიტომ ვეცდები ხელს კალამს, რომ ბ-ნი გიორგიძე თავის პასუხში ერთხელ კიდევ აბტოკებს მის მიერ ქართულ ენის უტადიონარობას, მაგრამ იტყვის: „ჩემი სჯობობს, უცხოვლობს, ვითა ჯარი“.

გვიან კი მომივიდა, მკითხველო, პასუხის გაცემა. ეს იმიტომ რომ ამ წაუხუთხს უწერაში გახლდით და ჩაქის იმისთანა ყრუ სოფლებში, სადაც არც ფოსტა მიდის, არც ვაჭრები, არც გზა და არც კვალი. დაბერებული უწერიდან თუ არა, გადავთვალდივე გატყუებულ, გადავყარე უცაბდლათ გიორგიძის სიბრუნებები, წაიკითხე — და შწარე ღიმილით ავიღე კალამი ხელში, — შწარე ღიმილით, რადგან სასაცილოც არის და სატირაცილოც, როცა, ვინც უნდა იყოს, თვით ავახაკობს და პატიოსან კაცს კი ურცხვით ამხილებს: „აი, შენ ავახაკოე!“

ლათინური ანდაზა: „Errare humanum est,

sed nullus, nisi insipientis, in errore perseverare“, რაცა ნიშნავს: ყოველი კაცი შეიძლება შეცდეს, მაგრამ უგუნურის მეთი შეცდომაში ჯიუტობას არ დაიწყებს. ბ-ნი გიორგიძე გონიერათ მოქცეულა ზოგიერთ შემთხვევაში: ის დარწმუნებულია, რომ ჩვენ ამას წინათ კანონიერათ ვუჩვენეთ შეცდომები მის სტატიაში და ამიტომაც ხმა აღარ ამოუღია; მხოლოდ ორის შეცდომის შესახებ უპოვნია რალაც ხელმოსაკლებელი საფუძველი და იმას ებლაუტება ისე, როგორც წყალში ჩაეარდნილი კაცი ჩალაბულას.

აღვარებას სხვა არის და ახსარება სხვა! გვიგეთ, ბ-ნი გიორგიძე, რომ მე მიმლეობის შესახებ მოგახსენებთ: ახსარება უნდა, და არა ლათინური-მეთი, და თქვენ კი სიტყვას ბანზე ავდებთ. მე არსად შეხვედრივარ ფორმას ლათინურად ძველ ნაწერებში (თქვენიურის ახალ-ავლანბრულის კი რა მოგახსენოთ!), და თუ თქვენ მიიყენებთ სადმე მაგალითს, ძლიერ დამაეალებთ.

მე ვამბობდი: უნდა ითქვას გრესს, ზელს, მსჯელს-მეთი; გიორგიძე აქ კი ვაჯერებულა თავის შეცდომაში და ამბობს: „მართლაც რომ თქვენ დღემდის ვერ გაგირჩევიათ ზმენები: წარა და წარა, ზელა და ზელა, რეს და რეს; გრესს და გრესს და სხვა...“ ეს კი სასაცილოა, თქვენმა სიცოცხლემ, ბ-ნი გიორგიძე! როგორ გეკადრებათ თქვენისთანა გამოჩენილ ლინგვისტს ამისთანა სიცრუე და ისიც ასეთი თავხედობით და ყოყმანით?! სად გინახებთ და ან სად ვაგვიგონიათ წარა, ზელა რეს და სხვ.! ნუთუ კანონიერ გგონიათ ის ენა, რომელიც თქვენ ავლანბრში გსმენიათ?! „საღმთო (თუ საღმთო?) წერტილი ჩაიხვედლო“, მელუნებთ! გთა მე იმას ვამტკიცებდი როდისმე, რომ, რაც საღმთო წერალში სიტყვა და ფორმაა, ყოველიფერა უნდა ვინმართმეთი?... გსჯელა, გსჯელა, გსჯელა და სხ., როგორც თქვენ მიმოხრით, არის ნამდვილი ავლანბრული და არა ლათინურული ქართული. ეს ორი ფორმა რომ მოგაეცოდ (გრესს და ზელა, გსელა და გსჯელა, რატომ არ ბძანებთ, აზრში რა განსხე-

ეგბა მათ შორის? და თუ აზრი ერთი და იგივეა, აქნა ორსავე, მაშ რა მოხდება ეს სამედიო ფორმა პესლავ და განსაკუთრებით ვხილავ? მოსმენაც კი შესაზნუნებელია, როცა ბროლივი გვემის ვასლავა, გუგავილი და სხ., და თქვენ კი, ბნო გიორგიძე, ლიტერატურაში გნებავთ შემოიღოთ ეს არა ლიტერატურული ფორმები? კარგი სმენა გქონიათ! — სილოვანიც ხმარობს ამისთანა ფორმას, მაგალ. „თელვა“ო! აბა როგორ გნებავთ, რომ ვინმარა? ზმნის დასაწყისი თუღვ ვახლავთ, და არა თუღა (თუღა ხომ ხის სახელწოდება და თქვენ აკი ძალიან გაუბრბით სიტყვებში ორ-აზროვნებას?).

ამ სახით ბნ გიორგიძემ ჩვენ მიერ ნაჩვენები ოთხი შეტომათ თვითვე აღიარა შეტოამებთ (რადგან მათ შესახებ კრიტიკაც არა ძრავს), და ორის შესახებ კი ვერ წარმოგვიდგინა რიგისი საფუძველი.

სიპართლე მოითხოვდა, რომ ამ მანც გაჩერებულიყო ჩვენი ლინგვისტი; მაგრამ არა, მაგიერის გადახდა განუზრახავს გაბრაზებულ გიორგიძეს და ამათ დადებეს შეტოამებეს ჩემს წაწერებში.

მე ჰს უარყოფ ვართულ ზმნებში, და ბნი გიორგიძე ამას ედახის ქრის უტოდინარობას! როგორ არ ვესმით, ბნო გიორგიძე, რომ უტოდინარობა ის არის, როცა კცემა არსებობაც კი არ იღობ საგნის, რომელიც ბეჯითათ უნდა იტოდებ? მე ვამტკიცებ, ჰ ქართულ ზმნებში საჭირო არ არის. მეთქი: ეს ვახლავთ ბრძოლა ენის კანონების გამოკვლევისათვის და არა უტოდინარობა! ვაწა მე არ ეცი, რომ ჰს ხმარობდენ ზმნებში ძველთ და წინაპართა მიბაძვით ლელსაც ხმარობენ? ჩემი ბრძოლა ჰს შესახებ ვაწა ტოდნამ არ გამოიწვია, ამის ტოდნამ, რომ ჰს ხმარობდენ ზმნებში და ლელსაც ხმარობენ? მაშ რისთვის მოვაყუთ მაგალითები საღეთო წერილიდან და ოდღის წურვით ამტკიცებთ, ჰს ხმარობდენო? ნუ თუ ეს უბრალო ჰეშმარიტება ვერ გაიკეთ (თქვენი გრამატიკით უნდა ვაიგუებთ — არა?)?

თქვენ ავილიათ „კვალში“ დაბეჭდილი ჩემი ნაწერებთ და მამტყუნებთ, თათქოს მე ხან ვხმარობდენ ჰს ზმნებში და ხან კი არა და მოვაყუათ მაგალითები „კვალთან“. ვაიეთუ (თქვენებურათ ვაგუჟათ); ბნო გიორგიძე, რომ სილოვანი „კვალის“ თანამომომელია, და არა ხელმძღვანელი, სილოვანი ჰს ზმნებში არაოდენ არ ხმარობს, მაგრამ „კვალის“ კი ხმარობს (თუმცა ისე ბრძობთ და უტეთილმყოფნოთ არა, როგორც თქვენ და თქვენი „ივერია“), და თუ მოვეხსენებთ, სხვის მონასტერში არაღის ხელწერილებს თვის წესლებში შესვლა. ხოლო, რაც სს შეგებდა, მე იმას ვპარობ ზმნებში საუეთილმყოფნოთ (სთქვა, სტორის, სწუხს და სხ.), მაგრამ „კვალის“ რედაქცია არ ხმარობს, და რა ეუყუთ, ძალა დავტანოთ? „მიცა“საც მე არ ვხმარობ არაოდენ, არამედ „მისცა“ს (მაგრამ მიცა *) მანც არ მიმარჩია უტანონოთ), და თუ მანც წი-

ნაღმდევობა გავიწიეთ; ეს იმიტომ, რომ ასე უბრალო სიტყვა („მიცა“) მიხვითო ბეერი მკაცრ სიტყვა დახარჯეთ თქვენს სიტყვაში (იყენის მკაცრ სიტყვა „სადა ჩვენს მოხუცებულ მწერალს, რომელსაც ჩვენს ლიტერატურაში მრავალი ღვაწლი მიუძღვის, და ცინებით, სხვათა შორის, „ბებერიც“ კი უწოდებ; როცა ამასთანვე დავინახე თქვენის ცილა სტატიდანაც, თვითონ თქვენ ქართული ენა სრულიად არა გტოდინათ; გულმა აღარ მომიბინა და თქვენს წაწერს წავაახსოვო ეუწოდებ და თქვენ — ქართულ ენის უტოდინარი, უგადა. თქვენ სხვისი საუფუძელიანი მათარხი გეტკინათ და გეწყინათ, და თვით თქვენ რომ უსაფუძელით იღანძღებთ, ეს კი არა ვერა? როგორ არ ვესმით, რომ აქნა უტოდინარა და წავაახსოვო არ არიან ისეთი უტოდინარის და უბრძელი სიტყვები, როგორც თქვენ მიერ ნამარჩიალათია: „ბებერი მწერალი“, „მოპანტრე“ და სხ.; „რომლითა საწყაულითა მიუწყუთ, მოგეწყუთ თქვენ“.

„მიცა“ რატომ არის უფრო კანონიერი, ვიდრე „მისცა“ო, მეკითხებთ თქვენ, და იმიტომ, და მასწყისი მკაცრ არის, ს არ არის ამ ზმნის მიუტოდინებელი ნაწილი, ხაღმშიც ეს ასა ზმნებში ზოგან იმის, ზოგან არა. ძველი და ახალი მწერალნი იმას ერთნაირად არ ხმარობენ, მისი ხმარების კანონი გააპირით გამოკვლეული და დაკანონებული არ არის...

ილ. ჰეკევაძეს შევნიშნე: ვისც, რსც, საც და მც. სხ. უტეთილმყოფნო ფორმებთა-მეთქი; გიორგიძე გამოსარჩილნია ბნ ჰეკევაძეს — და ჩემს წაწერებშიც მოუტყებნია ეთომამ მსგავსივე უტეთილმყოფნობა: „მამისც მიყვარს!“ აბა, როგორ გნებავთ, ბნო გიორგიძე? ეთომამ უნდა მეთქვა: „მამისც მიყვარს!“; მართალია, რკინის გზის მამისც კი მიყვარს, მაგრამ მხოლოდ მაშინ, როცა მე მგაზრობას შემომსუბუქებს; იი, მაგალითად, უწერამდის რა მიღლიდეს მამისც; მე ის უფრო შემეყვარებოდა, მაგრამ ლღეს კი იმდენთ არ მიყვარს მამისც, რადგან ნაწერულს ცხენით ასვლა-ჩამოსვლამ თავი დამაწყველია. ზმნისართი მამისც არ არსებობს, არამედ მამისც, და მამისცადმე, მამისც უფრო კანონიერია, ვიდრე მამისც. ზმნისართი მამისც კიდემ შეიძლება ლექსებში შევიწყნაროთ ლიციენცათ და პოეზიაში კი არა. ყოველ შემთხვევაში, მამისც არ ვახლავთ იგი ძნელით გამოსაქმელი და უტეთილმყოფნო როგორც ვისც, საც და რსც. თუ კი ვხმარობ ჩვენს, მუნც, თქვენს; ვინც, რატომ არ შეიძლება ენ ხმაროთ მამისც? ქართულ-კახეთის რა მოვახსენოთ და მთელი იმერეთი ხმარობს ამ ფორმას (მამისც) და აბა, ერთი გვიხანდა, ბნო გიორგიძე, რამდელ სუთხეში იხმარება საც, რსც, ვისც, და ისცები?!

ცმა? და უღვალავებში, თუ არ ვადაზრესილნობა (наши-шашности), რისი მამისცია „ს“. ხამტყეს. ენის წამტყეს სიმარტყემანც უნდა ვამოსკვიოდეც. ამას დამატყვეტყეს საშუთა ყოველთვის უნდა ვეძიოთ ცოცხალ ენაში. პირა-ტრესი უღვალავთის სიმარტყესკენ მისწრავთ. სეთით ცნოტრესის და ენის კანონი. გ. წ.

*) „მიცა“ს ხმარობენ იმერეთში და ქართლში. ეს ფორმა ნამდვილია, რადგან თავი ამ ზმნის არის „მი-

მე ვინმარბა: „რომელიმე მწერალს“; გიორგიმე მისწორებდა: „რომელიმე მწერალს“ — უნდაო! დაეაზრუნეთ, ბნო გიორგიმე; რომელიმე მწერალს: სახ. რომელიმე მწერალი, ნათ. რომელიმე მწერალის, მიც., რომელიმე მწერალს და სხ.; და მე ხომ უცვლელიმე ვსტუმბა ბოლოში განუსაზღვრელიმე ნაცვალსაზე-ელსა, თუ მოგვსენებათ, მცენიერო ლინგვისტო (მაგლო. ვინმე, ვისიმე, ვისმე და სხ.; რი-სამე, რასმე და სხ.); აბა, მიუმატეთ მიცემით ბრუნებში (რომელიმე მწერალს) ნაწილადი მე ბო-ლოში ნაცვალსაზელს — და გამოვა რომელიმე მწე-რალს, და არა რომელიმე მწერალს. რომელიმე მწე-რალს ისე არ არის კანონიერი, როგორც ზნეობრივი მწერალს, დისწავლეთ ეს ბრუნებ, ბნო გიორგიმე: ეს ა! — სრული დაბოლოებით რა მენმარა, რასაკვი-რებელია რომელიმე მწერალს დეწერდი, მაგრამ მე იქ ბოლო მოკვეცილი დაბოლოებით მაქვს ნახარბი.

მე ვამბობ: ამის თავის მოკეთება შემდეგ, გიორგიმე ბძანებს: „მისი“ უნდაო! ეაზრუნეთ კი-დევე: სახ: მისი თავი, ნათ. მისი თავის და სხ.; ბოლო მოკვეცილი ასე ბრუნების, და სრულიათ კი მისის თავის, მისის თავსა და სხ. გავიეთ (ვაიგვეით), ბ-ნ გიორგიმე, ეს ბ!

მე ვინმარბა: „საგნის მოშორება“; გიორგიმე ბძანებს: საგნისაგან განშორება უნდა, რადგან პოე-ტმა: მიიღიო ი არ მოიშორა, არამედ თეთიდან მო-შორდაო! — ეერ ვავიგათა, ბნო გიორგიმე, რომ, თუ ვინმე მთებს გამოშრება (და არა განშორდება), თუ თქმა უნდა, მთებს მოაშრება, და არა იახლო-ვებს: თუ კი ვამბობთ: მთებს მოაშრება, დანაწყისი მთებს მოაშრება იქნება, და თუ ვამბობთ საგნის გამოშრება, ამის დანაწყისი იქნება საგნის გამოშრე-ბა; და არა საგნისაგან გამოშრება, როგორც თქვენ ბძანებთ.

მე ვინმარბა: „1857 წელში აილა კალამი“ — მე-ტუი, გიორგიმე ბძანებს: „1857 წელს“ უნდაო! ეერ გაუღია, რომ როივე ფორმა იხმარება. თუ კი ვიტყ-ვეთ და კანონიერათა: „ჩემს დღემში გიორგიმეს ქართულ ენის მეორედეთ ეერ აღიგრა“ — რატომ იწელში? — კი არ ითქმის? იქაც ხომ კითხვა რის და რისად უნდა, და არა რაში? ჩვენ ეცხოვრებთ იწელში. XIX საუკუნეში: აქაც ხომ კითხვა რის უნდა ბნო გიორგიმე და არა რაში? მაშ წელმა რაღა დააშვა?

ზნისაგან „შესმის“ მყოფადი დრო ვინმარბე მომე-სს; გიორგიმე ვაკვირებულა, ეს რა ამავეითა, და თეთიდან კი ასე გვისწორებს: უნდა იყოს: „მოისმის სიმღერაო!“. რატომ დაეცვალათ ყინულზე, ბნო გი-ორგიმე, და ცხვირსა და პირს რათ იმტრევეთ? მე თუ ვინმარბე მყოფადში მოქმის, ამის საუფუცილოც მყოფადი. ავიღოთ მასტისივე ზნები: მეთქმის, მიქვის, მწერის, მისარის. ამათგან მყოფადი დროა: მეთქმის, (და) მიქვის, მიწერება, მესარება და სხე.; მაშასა-ღამე ზნისაგან მოქმისის მყოფადი ასე უნდა ვა-კეთდეს კანონით: მომცემება. მოცემება, მო-ცემება და სხ. თქვენ კიდევ რა აზროვნება გ-ზინებთ, და უნდა მოვახსენოთ, რა-აზროვნა ს-ტყვებს (ომონიმებს) თავიდან ეერ ავიშორებთ და არც არის ეგ საჭირო: ყოველ ენაში მოიპოვება

(კრატა, თუ ბევრი ომონიმი *), მაგრამ არავის არცეა აზრი იმათ მეორებით; პირიქით ხელოვანი მწერა-ლი, განსაკუთრებით ლექსებში, ძალიან ამახილებს და ათამაშებს ენას ომონიმების წყალობით, როგორც, მაგ., რუსთველი:

„კაცმან ვით შპოოს ლეთისაგან, რაც არა დანაშადავ? მით ვული ჩემი სახმილმან აწ ასრე დანაშადავ. ეკლედე ზნას მიკრავს, მიჭირავს, მითქს ზადე დანაშადავ; აწ ხელთა, ნაცვლად ლხინისა, ჩაღა მაქვს დანაშადავ.“
ჩენის დიდებულ პოეტს მოსწონს ომონიმები და ძლიერი ზნითა ზნარობა ამისთანა შიარებით, მაგ-რამ ჩვენ მეტს აქ არ მოვიყვანთ, ჩენის ღირის სა-ხელოვანი პოეტი აკაკი ომონიმების მეშვეობით ასე ავოგმანებს თავის კალამს:

„აღმათ-აღმათ მოვაი-
ოდი მე ნულა;
სერზე შევედო, შექუხის
:ლო მსულა;
შხემან შექი მომაფინა მა-
მინა, —
სიცოცხლე ვგრძენ სიკ-
ვლიდა ვერ მაშინა
შემადვულად მაშინ სულა
და გული;
იმ ნადვღში თვით მე ვაუაჯ
დავუდი.
გულმა მეტრ; სულმა მთეთ-
თვა დამიქრა,
ჩანგმცე თვისი მა სიმეფა
და მიქრა.“

სმა სიმარადის შეუბო-
ვრად გისხ-
(აწ) იგი სმა ვერ იმისინა
განსმა).
ცის მასდობლათ ფეს-ქვეშ
ვეგრძენ მიქა მე;
გსთაქვი: „სიცოცხლე ვერ
ერთ გაცათ მიქამა!“
და ვთვითქვ: „აწმე სატ-
რყო სად ანა?
ნისლი ბუნება, თუ დღე
უღვას სად ანა?“
და სს. და სს.

მთელი ლექსი ასე ომონიმებზე არის დაწყო-ბილი, მაგრამ აქ აზრიც ვასაგებია, ენაც ცოცხალია და უმაღლესად პოეტური, გრძნობაც წმინდა და მაღალი, — ერთი სიტყვით ყოველიფრით შემეცუ-ლი ლექსია.

როგორ გნებავსთ, აიშორით რა-აზროვნება, თუ ვინდა, აი, ამისთანა შემთხვევებში: ეს კაცი თავნებ ხელს მივსამ და ლენინს მივსამ, ბავშვ გვე-რლით მისვამს, სიტყვაში მე წყალი ზნირათ მისვამს ვინ მოთელის კაცის ჭირსა და მის გამში? აქ სუთი სიტყვაა, ფორმით ერთნაირი, მაგრამ აზრით კი სხე-და-სხევა, და თქვენ გნებავსთ, ბნო გიორგიმე, გვერდი აუაროთ კანონიერ ფორმებს იმისთვის, რომ, ვაი, თუ რა-აზროვნება დაიბადოს და აზრი ეერ ვა-იგონო?!. მოისმინეთ, ბნო გიორგიმე, ზნის მიმო-ხერის გაცვეთილი: აწმყო — მოსქმის, ნამყო I — მო-

*) იღწან ომონიმები, რამდენად ფარსულ ენაშია, ანაფურს ენაში ან რისი; მაგრამ, გვექვ ისე მყოფადი ფილოსოფიური აზრით, რაოცარს უარსებულმა, ვერც ერ-თმა ენამ ვერ გაძლიერება. ენას კოსმო პირი, თავის ნა-შე ვერც შექმნის, ვერც გადაეკვს. რაოდენი მეტაფი-ზიკური „ომონიმობა“ უნდა წეროს ბნო გიორგიმე და ი. სიმონიძემ, მისცე ვინა გაწყოვინა. ეს ამტკიცებს მოსალოდე იმისთ, უკიდრისარბას ენის მიქანა: „სრუთა-მისსა, ეს ამტკიცებს მოსალოდე, რომ იმთ დოლოვის (აზროვნების) განონა ენის განისახებ ვერ გაწმუნეთი.“

შესმოდა, ნამყო II — მომქმნა, ნამყო III — მომქმნა, მყოფად — მომქმნა. როცა ვამბობ: „სიმღერა მომქმნება-მეთო, გონიერი ყველა ასე ვაივებს, რომ სიმღერას სმენით იგძობნისო, — ყურით ვაივინებსო, და თქვენ კი ბნო ვიორგიძე, როგორც გეტყობათ, თავზე ხელის მოსმა ძვერ კიდევ ძლიერ გყვარებით და კიდევ იმას ვიბახთო: ბავში არა ვარო!..“

მე მაქვს ნახარი: „ნება ჯგისინადეს ან თვით ავტორი და ან მისი გამომცემელი“. ვიორგიძე ბძანებს: „აკვისნიდნენ“ უნდა! ჩაიწვეთ, ბნო ვიორგიძე, გრამატიკაში, წიკობათ ეს ანბანური ქვეშარობა: როცა ქვეშარებე მრავალი, შემასმენელი ბრალდებითში დასმის, თუ ამ შემასმენელს ყველა ქვეშარებს ვაყუთებთ, და ან შემასმენელი უნდა შეუთანხმით უახლოეს ქვეშარებს; მე ამ შემინებეში უახლოეს ქვეშარებს ვათანხმებ (ავტორი) და მამსადამე, ჩემი წინადლება სრულიად კანონიერი გახლავით, ხოლო თქვენ კი გრამატიკის უკონდინარობა დამატყვით თქვენი შენიშებით, მეტი არაფერი.

თქვენი შენიშებით შესახებ კიდევ ეს უნდა მოგახსენოთ, ბნო ვიორგიძე, იმდენათ სულ-მოკლედ ყოფილხართ და ისე გყვარებით უსაუფლოთ ლაბარაკი, რომ ყველათვის ადვილათ დასანახავს კორექტურულ შეცდომასაც მე მახვეთ თავს და ენის უკონდინარობაში მართმევით მაგ., „დამჯდარა“-ს მაფიერ კორექტორს „მჯდარა“ გაუშვიდა, და ოც გაყვარების ნიწანს სვამთ ფრჩხილბოში.. ხან „უზომი“ სწერთ და ხან უზომი“-ო! როგორ ფიქრობთ, ესეც ენის უკონდინარობაა? მე ყოველთვის თ-ს ვხმობობ, ხოლო „უკონდინარობა“ რედაქცია თუ ყოველთვის არ ხმობობთ თ-ს, ან კორექტორის მიწვევით ერთმანეთში აურევს, ეს ხომ ენის უკონდინარობათ არ ჩაითვლება? თქვენსავით ბავშურათ რომ მოვიტყე, მეც ვიკვირებდით და უკონდინარობათ ჩამოგართმევით თქვენი საბასუხო ფელტონში გამწებულ შეცდომებს ორ გზით (ორ აზრისგანის მავგერ), წინამოქმედს (წინამდებულს უნდა იყოს), უკონდინარობა (=უყვე). მაგრამ მე კარგათ მესმის, რომ ესენი კორექტურული შეცდომები არიან, და აზიტომ თხოვნიც არ გჭირიათ, ისე ვაბატყვებთ; ხოლო იმავე თქვენი ფელტონში ვახლავით არა კორექტურული, არამედ თქვენი უცილობის შეცდომები, და იმას კი ვერ ვაბატყვებთ.

თქვენ ხმარობთ: „არ არის დაქნულია!“ აფერუმ, ზმნების მიკონდინარობა ლინგვისტიკა! ეს დაქნული სადაური გრამატიკაა? თქვენი საკუთარი? თქვენი ლინგვისტიკას რომ დავინდოთ, ვამბოვა, რომ სახელ ზმნებისაგან: მიქწება, მოხვეწება, დათხოვნა. შიგან. მოსმება, მოსმენა და სხვ. მიმეღობა ან იქნება მიქწება, მოსმენა, მოსმენული, დათხოვნული, შიგან; ღი, მოსმენული მოსმენულია; არა, დაიკონო ვიორგიძე? ამას ეძახით თქვენ ცოდნას? ამისთანა ცოდნის პატრონი მიკვირებთ მე არ ცოდნას! აფერუმ, აფერუმ ბნო ვიორგიძე! როგორ ფიქრობთ, ახლა, მის უფრო ცოდნა ჩვენ ორში ქართული ზმნები და მათი მიმობა: თქვენ თუ მე? აბა, თუ გულწრფელი ადამიანი ხართ, გულს ხელი დაიდევით და თვით!

ამას შემდეგ თქვენ რა შეუბოთ-ლა ამბობთ: „თქვენ ზმნებს (თუ თქვენს ზმნებს? თვითონ თქვენ

რატომ არ ერიდებით ორ აზროვნებას?) ბ. სილოვან, სამწუხაროდ ქართული ენის საგრამატიკო სალონოში ფრად მცირე, ადვილი ვაყუთებთ. ამის შესახებ შემდეგ მოვილაპარაკებთ!“? როგორ, თქვენ, თქვენი ცოდნის პატრონი კაცმა უნდა აყუთებოთ მცირე თუ დიდი პატრონი კაციმეც თანუფლებას, განსაკუთრებით „ზმნებს“, რომლისც თქვენ არც ალიანი გკონდინათ და არც ჩალობათ! ეს თი ხელი აიღეთ, მამა გეტყვინებთ, ნუ „შაინუსკათ“ თავს!..

თქვენ კიდევ ხმარობთ: „მეცნიერი მსაქმეობა-ნაო“. კიდევ აფერუმ ვიორგიძე! ეს სადაურიოა? ეს ხომ ავლანობულია, და ნუ თუ ავლანობს არსად ვაკონდინარობთ! და კიდევ თქვენ გიბახთო, ეს ენის არაფერი გესმისო? ჩემი „ზმნებს“ რომ წაკითხათ ყურადღებით, ხომ დაისწავლიდით, როდის აქვს მიმეღობას დაბოლოება ანა და როდის უფი, დაისწავლიდით, რომ ნამყო ენებით მიმეღობა დაქნულია (გადენილი) იქნება, და არა დევნილი, და რომ თავსართი შა მწერლობაში დღეს აღარ არის შეწყინარებულთ, არამედ შე (მკვდა, და არა მკვდა, შექმნილია და არა მსაქმეობა).

დასასრულ თქვენ კითხულობთ: „მართლაც და ჩვენში როდის ჩადგება ქრიტიკა ქრიტიკის კელშიო?“ მე მოგახსენებთ პასუხს: — მამო, როცა თქვენისთანა უფიკი კრიტიკები კალამზე ხელს აიღებენ და იმისთანა საქმეს შეუფლებიან, როსაც ცრუადღენი მაინც ნიჭეცხობათ.

თქვენ ამბობთ თქვენს პასუხში: „არ, ეს დიდი სილოვანი პოეზიას არა ჰქმნობს, თვით ქართულ ენის ცოდნაშიც დენერლობას ჩემულობს“-ო! როგორ, ვანა პოეზიის მოსამსახურეს ენის შესწავლა და ცოდნა არ სჭირია? ვინ გიბახთო ეს ქვეშარობა: ნუ თუ თქვენი თანმეფარული ვახვითის რედაქტორმა? უთუოთ, უთუოთ!!

დასასრულ უნდა ვგაფრთხილოთ, რომ, თუ მაინც-და-ნუ ვაგვიტყვით და კვლავ კალამს მოკლეთ ხელი, გაასწორებდით მაინც თქვენი სტატემა ან აკაკის, ან ვიორგი წერეთელს, არც მე და-გამადლით გასწორებას, — თვარა ხომ ხედავთ, რომ „ივერიის“ რედაქცია ვერ გაგიწევს თნ მხრით უჩრავითარ მფარველობას, და კვლავაც ისე ადვილათ დაეკვიტო ქართულის უკონდინარობაში, როგორც ახლა დაეკვიტო.

ხომ დარწმუნდით, რომ თქვენი შენიშებით ვითომ ჩემ მცირე ქართულის უკონდინარობის შესახებ ყველა ყალიბი გამოღდა? ხომ დარწმუნდით, რომ, რაც უნდა მაგიერი მიხილათ, თქვენ ისე ადვილათ ვერ დამიჭერთ ქართული ენის უკონდინარობაში, და თქვენი უცილობას და უკონდინარობას კი ამით მაინც არაფერი ეშველება.. ხომ ხედავთ, რომ ჩემისთანა გენერლებისაგანაც ვკვირებოთ ნაწარმის და ნაწარმის ძახილი და გზის ჩვენება? — მაგნა, ვიო, თუ თქვენც ისე დაეკვირვებთ ფეხებზე თვით-გზის მიკრა, როგორც სჭირდებათ, თურმე ზოგიერთ სალდათებს, რომელთაც ნაწარმო და ნაწარმო ვერ გაურჩევიათ..

ქეთისი 12 აგვისტოს 1894 წ. სილოვან

რედაქტორს გამომცემელს ან. თ.-ქრეთელს.